

België-Belgique
P.B.
2610 WILRIJK 1
8/5124
P106235

rAnt Groen

Educatieve werkgroep Fort 7

Vandalisme in Hobokense Polder

Resultaten vleermuistelling Fort 7

Successie van paddestoelen op dood hout

Nieuwe planten op de Hobokense Polder

AFZENDER en VU:
Luk Smets
J. F. Kennedylaan 22
2630 Aartselaar

Afgiftekantoor 2610 Wilrijk

Afdelingsbestuur

Voorzitter
Hugo Waeterschoot

Secretaris
Guido Hendrickx

**Penningmeester, leden-
administratie**
Luk Smets

Coördinator werkingsprogramma
An Caers

Coördinator educatieve werkgroep
Ria Thys

Conservators Fort 7
Peggy Beers
Johan Baetens
Johan De Ridder

Coördinator cursussen
Catherine Vandercruyssen

**Kernvertegenwoordigers
Hobokense Polder**
Danny Jonckheere
Wim Mertens

Bestuurslid
Koen Debroey

Kernbestuur Hobokense Polder

Voorzitter
Danny Jonckheere

Secretaris
Wim Mertens

**Hoofdredacteur + Lay-out +
Fort 7**
Johan Baetens

Bestuursberichten
Luk Smets

Penningmeester
Ronald Van den Bossche

Conservator Hobokense Polder
Bert Mertens

Activiteitenagenda
An Caers

Educatieve artikels + Kinderkatern
Ria Thys

Geleide wandelingen
Annie Vandeweyer

Verslagen
André De Mul

Hobokense Polder
Danny Jonckheere

Natuurstudie
Bert Mertens

Correctieadvies
Koen Debroey
Ria Thys

Cursussen
Catherine Vandercruyssen

Redactie rAntGroen

Contactadressen

Website: www.natuurpunt.be/zuidrandantwerpen

An Caers
Frans Kusterlaan 13
2650 Edegem
Tel. 03 458 34 80
an.caers@yucom.be

André De Mul
Lucas Henninckstraat 41
2610 Wilrijk
Tel. 03 828.70.32
andre.demul@belgacom.net

Annie Vandeweyer - Van Zwieten
Zomerdijklaan 22
2660 Hoboken
Tel. 03 828 37 60
walter.vandeweyer@pandora.be

Bert Mertens
Te Boelaerlei 35/3
2140 Borgerhout
Tel. 03 366 13 60
bert.mertens@village.uunet.be

Catherine Vandercruyssen
Kon. Astridlaan 106
2550 Kontich
Tel. 03 288 81 07
cvdx@pandora.be

Danny Jonckheere
Cdt. Van Laethemstraat 45
2660 Hoboken
Tel. 03 828 64 03
jonckheeredanny@vt4.net

Guido Hendrickx
Kontichstraat 83
2650 Edegem
Tel. 03 457 09 97
guido_hendrickx@hotmail.com

Hugo Waeterschoot
Groenstraat 59
2540 Hove
Tel. 03 455 22 12
hugo.waeterschoot@umicore.com

Website Hobokense Polder: www.jama.be/whop

Johan Baetens
Th. Roucourtstraat 7
2600 Berchem
Tel. 03 281 78 59
johan.baetens@yucom.be

Johan De Ridder
Eglantierlaan 98
2610 Wilrijk
GSM 0485 91 13 86
johan.deridder@vlm.be

Koen Debroey
Spoorweglaan 269
2610 Wilrijk
Tel. 03 440 07 04
koendebroey@pi.be

Luk Smets
J.F.Kennedylaan 22
2630 Aartselaar
Tel. 03 289 73 66
luk.smets@pandora.be

Peggy Beers
Eglantierlaan 98
2610 Wilrijk
GSM 0485 52 81 25
beerske@yahoo.com

Ria Thys
J.F.Kennedylaan 22
2630 Aartselaar
Tel. 03 289 73 66
ria.thys@pi.be

Ronald Van den Bossche
M. Geysemansstraat 19
2610 Wilrijk
Tel. 03 825 13 47
ronald.vandenbossche@pandora.be

Wim Mertens
Vinkenstraat 15
2018 Antwerpen
Tel. 03 216 93 62
wim.mertens@worldonline.be

Algemeen

Lidmaatschap Natuurpunt: 17,5 € per jaar te storten op onze rekening. Dit bedrag omvat het lidmaatschap voor het hele gezin. Als lid van Natuurpunt Zuidrand Antwerpen, ontvangt men het algemeen verenigingsmagazine Natuur.blad en ons afdelings tijdschrift rAntGroen.

Abonnementen: leden kunnen zich abonneren op het natuurstudietijdschrift Natuur.focus en het ornithologisch blad Natuur.oriolus aan telkens 8,5 €. Indien men voor beide tijdschriften opteert, betaalt men 32 €, lidgeld inbegrepen.

Abonnement op rAntGroen: voor leden van andere afdelingen door storting van 5 € op onze rekening.

Verzekering: ieder lid is verzekerd inzake burgerlijke aansprakelijkheid bij deelname aan de Natuurpuntactiviteiten. Niet-leden gaan mee op eigen verantwoordelijkheid.

Daar het bestuur niet verantwoordelijk kan gesteld worden voor de gevolgen van brand, worden de rokers er uitdrukkelijk op gewezen dat zij dit doen op eigen risico. Roken in ons clublokaal De IJsvogel is niet toegestaan.

Inschrijving voor de autobustochten: gepensioneerden betalen het tweede bedrag, het derde bedrag is voor jeugdleden en personen tot 21 jaar.

Wie laattijdig toch nog mee wil, gelieve enkel de penningmeester op te bellen. Hij alleen kan u zeggen of er nog plaats is in de autobus.

De eerst ingeschrevenen hebben voorrang indien de deelnemingsprijs betaald werd. Wie na storting niet mee kan, gelieve zo vlug mogelijk de penningmeester te verwittigen, zodat mensen die eventueel op de wachtlijst staan, kunnen verwittigd worden.

Indien er onvoldoende inschrijvingen zijn, gaat de tocht door met eigen wagens of met minibuses.

Annulatie: enkel wie om een ernstige reden niet kan deelnemen en uiterlijk 2 dagen vooraf verwittigt, heeft recht op terugbetaling.

Annulatie bij weekends en reizen: bij afzegging zonder geldige reden dient er steeds 10% van de totale prijs te worden betaald. Bij afzegging zonder geldige reden binnen de maand voor de reis of het weekend dient er minimum 25% van de totale prijs te worden betaald of de reeds gemaakte kosten indien deze hoger liggen dan 25%. Het bestuur oordeelt of de reden geldig is.

Alle betalingen dienen te gebeuren op volgende rekening: PR. 000-0178083-88 van Natuurpunt Zuidrand Antwerpen, J.F.Kennedylaan 22, 2630 Aartselaar. Op uw betalingen steeds uw naam en telefoonnummer vermelden a.u.b.
Fiscaal aftrekbare giften (min. 30 €) dienen rechtstreeks gestort te worden op rekening 293-0212075-88 van de Natuurpunt vzw, Kardinaal Mercierplein 1, 280 Mechelen met vermelding "Reservatenfonds 3722, Zuidrand Antwerpen"

Editoriaal

Natuur³ in de lift !!!

Nog maar juist uit de startblokken en meteen al enkele records gebroken. Iedere sportliefhebber zou hier voor willen tekenen. Maar daar gaat het natuurlijk niet om. Ik heb het hier over de **natuurstudie**activiteiten die onze afdeling heeft opgezet sinds januari. De deelname is groot, erg groot zelfs. Bustochten met meer dan 40 deelnemers, een volgeboekte mossencursus, een gesmaakte ledenavond met meer dan 50 deelnemers, ... Blijkt dus dat een gedegen aanbod aan natuurstudieactiviteiten geapprecieerd wordt. Het spreekt dus vanzelf dat we dit kroonjuweel van de nieuwe afdeling, verder willen uitbouwen. Op de gidsenvergadering, waar we de planning van onze kalender vastleggen, zullen we hier alvast rekening mee houden. Doel is om het aanbod af te stemmen op de toeloop, zonder te raken aan de kwaliteit. Eén ding wil ik hierbij als voorzitter toch nog even duidelijk stellen : het is het gidsenkorps dat voor dit aanbod zorgt. Ik zou het dan ook op prijs stellen dat je dit laat merken op excursie. Een schouderklop of aanmoediging kan immers zo motiverend werken.

Maar ook op het **natuurbeleid** beweegt er heel wat. Als nieuwe afdeling willen we een duidelijke stempel drukken op het natuurbehoud en de -ontwikkeling in de streek! BPA 30 te Wilrijk is hier een voorbeeld van. De belangrijke ecologische waarde van dit gebied werd recent overduidelijk aangetoond, zodat het standpunt van de afdeling snel bepaald was : *het gebied dient gevrijwaard van verdere verkaveling en bouwwoede* om de beschermde soorten die er voorkomen, zo dicht bij de "Stad", te beschermen. De studie van de UIA toonde bovendien verder aan dat het gebied fungeert als een belangrijk natuurverbindinggebied. Dit rAntGroen-nummer bevat het persbericht dat onze afdeling heeft gelanceerd rond deze zaak. Maar het blijft niet alleen bij deze zaak. De provincie heeft een plan klaar voor de ontwikkeling van de Fortengordel en de uitbouw van het zogenaamde Stadsrandbos. Het Petroleum-Zuid terrein gelegen juist naast de Hobokense Polder komt hiervoor mogelijk in aanmerking ! Nog heel wat werk voor de boeg dus.

Tot slot goed nieuws van het **natuurbeheer**front : wanneer je dit artikel leest, zullen de eerste koeien reeds grazen op de Hobokense Polder (zie artikel in rAntGroen). Deze *natuurlijke beheersploeg* zal een belangrijke ecologische functie vervullen door het terrein op een gepaste manier open te houden. Spijtig genoeg heeft dit project vele tegenslagen gekend waaronder niet het minst : vandalisme !!! Onbekenden hebben de splinternieuwe omheining meermaals grondig vernield. Laat ons hopen dat dit geen valse start mag zijn en dat iedereen in onze maatschappij het belang van natuurbeheer inziet voor het behoud van de nog resterende open gebieden.

Hugo

Agenda

2de kwartaal 2002

OPSTAPPLAATS ⇒ OP STAP naar een nieuwe PLAATS

vanaf 1 september : de BIST te Wilrijk !!!

Neen geen woordspeling deze keer, maar bittere realiteit ! Sinds onze afdelingsgrenzen werden hertekend door de fusie, liggen onze opstapplaatsen (Mortsel Oude God; Hoboken Kioskplaats) niet echt centraal meer. We waren dus op zoek naar een nieuwe meer centraal gelegen plaats met afdoende parkeergelegenheid en vlot bereikbaar met het openbaar vervoer. We menen deze gevonden te hebben: **de Bist te Wilrijk, recht tegenover het districtshuis**. Let dus goed op, want **vanaf 1 september** zullen vele activiteiten van hieruit vertrekken. Tot slot nog een oproep voor deze mensen voor wie de verplaatsing van de opstapplaats een belangrijke hinderpaal zou vormen. Laat het ons weten a.u.b. zodat we voor gepaste maatregelen kunnen zorgen (tel. Hugo Waeterschoot: 03/455 22 12 of Tuur Wuyts: 03/449 99 11)

Iedereen is welkom op alle wandelingen.

Kostendelend vervoer (5 eurocent/km) wordt op de afspraakplaats georganiseerd.

De gids/leiding treedt op als educatieve begeleider van Natuur- en Milieueducatie Natuurpunt.

- 😊 = Kindvriendelijke tocht.
- 😊>10j. = Kindvriendelijke tocht voor kinderen ouder dan 10 jaar.

Zo. 7 april. 2002   Laatste dag om in te schrijven voor de bustocht naar de Voerstreek en de Hohnvallei dd. 21 april 2002.

Zo. 7 april 2002   **Spoorzoeken in de streek van Overijse**

Gids: Sven Verkem (Natuurpunt Educatie)

Leiding: Johan Baetens

☎ 03/281 78 59

8.30u   Vandaag neemt Sven Verkem, Natuurpuntspecialist in zoogdieren, ons mee naar de streek van Overijse om langs beekjes en in bossen de omgeving door een andere bril te beschouwen. Wij gaan vandaag namelijk op zoek naar diersporen, dit kunnen voetafdrukken zijn, maar ook uitwerpselen, nesten, burchten, knaagsporen, etensresten, haren en pluimen.

uitwerpselen Vos (*Vulpes vulpes*)

Al wie de Sporencursus heeft gevolgd, wordt vandaag zeker verwacht, maar iedereen is welkom.

Vertrek met eigen wagens aan het station van Mortsel Oude God om 8.30u (kostendelend vervoer mogelijk).

's Middags eten wij onze picknick in een gezellig cafeetje. Einde ter plaatse omstreeks 17.00u.

Mee te brengen : picknick, laarzen, sporengids, loep en veldgidsen.

Zo. 14 april 2002   **Voorjaarswandeling in de Molenbeekvallei te Vremde**

Gids: Marc Janssens

Leiding: Jos Stessens

☎ 03/455 29 79

☎ 03/455 51 19

8.45u   Een uitstap dicht bij huis, maar daarom niet minder interessant. We bezoeken het reservaat nr. 377 van onze zustervereniging Land Van Reyden. De voorjaarsbloeiers zijn dan in volle bloei zoals: Speenkruid, Muskuskruid, Dotterbloem, Gevlekte Aronskelk, Slanke Sleutelbloem, Knolsteenbreek en vele anderen. Ook de talrijke kikkerpoelen zullen onze aandacht krijgen. Wat vogels betreft: we kijken uit naar de vele voorjaarsdoortrekkers en misschien krijgen we een doortrekkende Ooievaar voor onze kijker! We maken er een kindvriendelijke wandeling van onder leiding van Marc Janssens. Buggy's kunnen niet!

Vertrek met eigen wagens aan station Oude God te Mortsel om 8.45u of om 9.00u aan het Don Bosco-Instituut, Broechemsesteenweg te Vremde. Het einde is voorzien omstreeks 12.30u ter plaatse.

Mee te brengen: kijker, telescoop, flora- en vogelgids, fototoestel en loep.

Laarzen verplicht!

Aantal te wandelen km: 5 km.

Do. 18 april 2002

Cursus Plantendeterminatie

Leiding: Catherine Vandercruyssen

03/288 81 07

Informatie hierover vindt u verder in deze rAntGroen.

Za. 20 april 2002

Cursus Wateronderzoek

Leiding: Ria Thys

03/289 73 66

Informatie hierover vindt u verder in deze rAntGroen.

Zo. 21 april 2002

Landschapswandeling in de Voerstreek en de Hohnvallei

Gids: Rik Palmans

Leiding: Luk Smets

03/289 73 66

7.45u Het is geleden sinds mei 1998 dat we de Voerstreek bezochten. Dat dit Wielewaal-weekend zeer gesmaakt werd, was zeker ook te danken aan de gewaardeerde inbreng van de plaatselijke natuurkenner Rik Palmans, die ons leidde door het toen nieuwe natuurgebied Altenbroek. Daarnaast gaf hij blijk van een uitstekende streek- en cultuurkennis. Op verzoek van verschillende leden hebben we hem opnieuw reeds vorig jaar verzocht enkele facetten van zijn prachtige streek te tonen. De mond- en klauwzeergekte hield ons toen echter thuis. We doen nu een nieuwe poging.

- 's Voormiddags maken we een zeer afwisselende wandeling door de **Veursvallei**, langs hellingbossen, dolines, holle wegen, droogdalen, graften, bronnen en vakwerkhuisjes.
- De picknick nemen we in een authentiek cafeetje in Sint-Martens-Voeren.
- Na de middagpauze verkennen we de **Hohnvallei**, een beekvallei bij Kelmis met een mengeling van zink- en kalkflora.

Meer gegevens over de Voerstreek en de voormiddagwandeling vind je op de website van Rik:

<http://home.planetinternet.be/groenvoer>

Meebrengen: stevige wandelschoenen, kijker, loepje, vogel- en plantengids, fototoestel, picknick. Drank en verse soep te koop in het cafeetje.

Vertrek: er zijn twee opstapplaatsen voorzien: vertrek te Hoboken, Kioskplaats om 7.15u; vertrek te Mortsel, Station Oude God om 7.30u. Terug te Mortsel om 19.30u en te Hoboken om 19.45u.

Inschrijven: door storting van 13 - 11,5 - 10 € op onze PCR (zie blz. 2) met vermelding van "Voerstreek", naam en opstapplaats.

Zo. 21 april 2002

Wandeling Hobokense Polder

Leiding: Annie Van Zwieten

03/828 37 60

14.00u Je hebt er lang naar uitgekeken: de lente is weerom in het land. Daarom hervatten ook de wandelingen in de Hobokense Polder. Je kan op de tocht van april kennis maken met vele voorjaarsbloeiërs. Ook de watervogels worden heel actief en slaan aan het broeden. Eveneens een 'must' om naar uit te kijken is een ontmoeting met onze paardjes en koeien, die tegen dan hopelijk in de Hobokense Polder staan te grazen. Zij zullen ons in de toekomst verder helpen met het beheren van een stukje van ons reservaat.

Bijeenkomst: station Hoboken Polder om 14.00u.

Meebrengen: laarzen (!!!), verrekijker, vogel- en/of plantengids.

kalf Galloway-rund

Do. 25 april 2002

Opstart beleidswerkgroep

Leiding: Hugo Waeterschoot

03/455 22 12

20.00u De fusie van Wielewaal, Natuurreservaten en Werkgroep Hobokense Polder maakt van onze afdeling dé vereniging die opkomt voor natuur en landschap in de zuidrand van Antwerpen. Dit brengt ook een grotere verantwoordelijkheid mee. Natuurpunt wordt de laatste tijd steeds meer om advies gevraagd in zaken als ruimtelijke ordening, landschapszorg, natuurbeleid, milieubeleidsplannen, convenants,... Graag hadden we binnen de schoot van onze afdeling een beleidswerkgroep opgericht die de contacten met de gemeenten kan onderhouden en onze vertegenwoordigers in de gemeentelijke milieuraaden en Gecoro's kan ondersteunen.

Plaats: Heb je interesse, dan verwachten we je zeker om 20 uur in Zaal Moretus, Berkenrodelei 34, 2660 Hoboken.

Za. 27 april 2002 **Ochtendwandeling Fort 7: luisteren naar vogelzang**

Gids: Johan De Ridder

Leiding: Peggy Beers

 0485/52 81 25

12.00u Vogels herkennen aan hun gezang is niet zo gemakkelijk. Op deze wandeling kunnen we luisteren naar de vogels die ook in tuinen en parken voorkomen.

Samenkomst: we komen samen om 9.00u op Fort 7, Legerstraat 40 te Wilrijk. Het einde is voorzien omstreeks 12.00u. Aantal te wandelen km: 3 km.

Mee te brengen: verrekijker en oren.

Zo. 28 april 2002 **Natuurhistorische wandeling in domein 's Heerenbosch en Park de Renesse**

Gids en leiding: Fons Waeterschoot

 03/322 12 75

8.00u Vandaag maken we een natuurhistorische wandeling in beide parkdomeinen met aandacht voor voorjaarsflora en vogels.

Vertrek: we vertrekken met eigen wagens (kostendelend vervoer mogelijk) aan station Oude God te Mortsel om 8.00u. Aansluiten is mogelijk om 8.45u aan het koetshuis van het Park De Renesse Oostmalle **mits de leiding te verwittigen**. Einde ter plaatse omstreeks 12.45u. Aantal te wandelen km: 6km.

Mee te brengen: loep, kijker, flora, vogelgids, laarzen bij regenweer en stevig schoeisel.

Buggy's kunnen niet mee!

Zo. 5 mei 2002 **Slakken- en zoetwaterongewervelden in de polders van Bazel**

Gids en leiding: Jan Waeterschoot

 03/230 87 48

9.00u Een excursie met een slakken Janetje... en je mag het deze keer echt letterlijk nemen. De polders van Bazel herbergen een zeer uitgebreide slakkenfauna, zowel op het "land" als in het "water". En als we dan toch aan het water zitten, ... dan nemen we de zoetwaterongewervelden er maar meteen bij. Een "ideale" excursie dus voor wie niet teveel kilometers wenst te lopen (totaal 3 km) en graag met zijn neus tegen de grond of in het water hangt op zoek naar klein gewriemel. Ook voor kinderen!

Vertrek: wie mee wil, verwachten we met de wagen (of kostendelend rijden) om 9.00u aan de parking van het station Oude God in Mortsel of tegen 9.30u aan de "overzet" te Hemiksem. Onze boot richting Bazel vertrekt stipt om 9.45u. Terugkomen doen we met de boot van 12.30u. Laarzen zijn aangewezen (bij vochtig weer).

Meebrengen: een loupe, enkele potjes en een slakken- en/of zoetwaterongewerveldengids zijn zeker nuttig te gebruiken.

Waterschorpioen (*Nepa cinerea*)

Zo. 5 mei 2002 **Open natuurdagen:
- Vroegochtendwandeling in de Hobokense Polder
- Geleide wandelingen in Fort 7 met doorlopend sporentoonstelling**

Gidsen: de natuurgidsen van Whop en Fort 7

Leiding: Hobokense Polder: Annie Van Zwieten

Fort 7: Ria Thys

 03/828 37 60

 03/289 73 66

Traditioneel worden in geheel Vlaanderen de Open natuurdagen georganiseerd.

Natuurpunt Zuidrand Antwerpen wandelt in de beide reservaten die onze afdeling rijk is:

6.00u Vroegochtendwandeling in de Hobokense Polder:

Samenkomst aan het station van Hoboken-Polder, einde Berkenrodelei.

Extra vroeg uit de veren voor deze unieke belevenis. Maar het loont de moeite: onze zangvogels tonen zich 's ochtends vroeg op hun best. Een ideaal moment om **vogelgeluiden** te leren kennen of de natuur op een minder voor de hand liggend, maar boeiend tijdstip te observeren.

Doelpubliek: **Vogelminnende natuurliefhebbers**

Gidsen: Danny Jonckheere, Wim Mertens, Karel Matthijs

Leiding: Annie Vandeweyer-Van Zwieten, Tel. 03/ 828 37 60 – walter.vandeweyer@pandora.be

10.00u en 14.00u

Geleide wandelingen in Natuurreservaat Fort 7 te Wilrijk:

Samenkomst aan Lokaal De IJsvogel, Fort 7, Legerstraat 40 te Wilrijk.

Bekwame gidsen staan paraat om u in ons prachtige natuurgebied rond te leiden. Fort 7 is een zeer rijk gebied met een grote verscheidenheid aan ruigten, hooilanden, hellingen, waterpartijen, bosgebied, en dit in het unieke kader van de historische fortgebouwen. Een aanrader! Er zijn speciale wandelingen voorzien voor kinderen.

Doelpubliek: **Alle geïnteresseerden.**

Een extraatje: In ons ontmoetingslokaal De IJsvogel kan u doorlopend van 10.00u tot 17.00u een schitterende **Sporentoonstelling** bezoeken, opgesteld door Fons en Yvonne Waeterschoot. Zij zullen ter plekke de gewenste info verlenen op hun - door velen gekende - enthousiaste wijze. Bij mooi weer kan u zich buiten een drankje aanschaffen.

Gidsen: Lucy, Fernand, Herman, Nancy, Fons, Luk, Ria

Leiding: Ria Thys, Tel. 03/289 73 66 – ria.thys@pi.be

Meebrengen voor de wandelingen in beide gebieden: laarzen, verrekijker, eventueel veldgidsen en fotoestel.

Zo. 12 mei 2002

Het Blak te Beerse/Turnhouts Vennengebied: Natuurwandeling

Gids: Herman Van Den Reek

 03/457 33 88

Leiding: Tuur Wuyts

 03/449 99 11

8.15u Het Blak in Beerse is een plas waar rond deze tijd altijd verrassingen kunnen voorkomen. Het is een gedroomde biotoop voor Oeverzwaluwen en mogelijk zien wij Zwarte Stern en Visdiefje. De wandeling is in totaal 3 tot 4 km.

Na de picknick in café 'Het Zwarte Water' trekken we met een plaatselijke gids "Het Turnhouts Vennengebied" in. Hier kunnen we verschillende weidevogels zien (Grutto, Wulp), wat roofvogels en ook de flora is erg mooi (Zonnedauw, Beenbreek).

Ook deze wandeling is 3 tot 4 km lang.

Vertrek: om 8.15u aan het station Oude God te Mortsel (kosten delend vervoer mogelijk). Aansluiten is mogelijk om 9.00u aan de kerk te Beerse of om 13.30u aan café 'Het Zwarte Water'.

Het einde is voorzien omstreeks 17.00u ter plaatse.

Mee te brengen: picknick, loep, kijker, telescoop, veldgidsen, fotoestel, laarzen en stevig schoeisel.

Deelname in de onkosten: 1,25 € per persoon.

Oeverzwaluw (*Riparia riparia*)

Do. 16 mei 2002

Avondwandeling Hobokense Polder: op zoek naar de Nachtegaal

Gidsen: Danny Jonckheere, Wim Mertens en Karel Matthijs

Leiding: Annie Van Zwieten

 03/828 37 60

19.00 u Deze avond wandeling staat in het teken van de Nachtegaal. Maar niet alleen de Nachtegaal zingt 's avonds, ook andere vogels fluiten lustig en ook de Groene Kikkers kwaken er op los. Dus genieten van de relatieve stilte en de zonsondergang in Hobokense Polder.

Samenkomst: Station Hoboken-Polder, einde Berkenrodelei, Hoboken

Vr. 17 mei 2002

Cursus Grassen

Leiding: Catherine Vandercruyssen

 03/288 81 07

Informatie hierover vindt u verder in deze rAntGroen.

Zo. 19 mei 2002

Kalenderwandeling Hobokense Polder

Gidsen: Gilbert Van Ael en Michel Van Megroot

Leiding: Annie Van Zwieten

 03/828 37 60

9.30u Onze maandelijks kalenderwandeling: deze heeft geen thema, gewoon genieten van de natuur.

Samenkomst: zoals steeds: Station Hoboken-Polder, einde Berkenrodelei, Hoboken

Ma. 20 mei 2002

Landschapswandeling in Tielrode

Gids: Liliane Verbeke
Leiding: Moniek Van Den Bergh

 03/771 17 43
 03/457 54 49

8.30u Water, dijken en poldergebied. Dit zijn de bestanddelen van een pittige wandeling. We worden door de overzet aan de andere kant van de rivier de Durme gebracht, wandelen langs de dijk, een stukje door natuurgebied, langs polders waar nog ruimte is en knotwilgen de velden sieren. Onze gids zal ons wegwijzen en via de Mirabrug vinden we de overkant van de rivier. Om 12.30u spreken we onze knapzak aan daar waar we 's morgens vertrokken zijn, er is daar een café. Rond 13.30u gaan we een wandeling doen in en om Tielrode. Hopelijk is het goed weer, dan hebben we op de cuesta zeker nog een verrassing.

Vertrek: voor allen die meerijden: we vertrekken om 8.30u aan station Oude God te Mortsel (kostendelend vervoer mogelijk). Aansluiten is mogelijk om 9.15u aan het veer te Tielrode en om 13.30 aan de kerk van Tielrode, **mits de leiding te verwittigen**. Einde omstreeks 17.00u ter plaatse. Aantal te wandelen km: 9 km in de voormiddag en 6 km in de namiddag.

Mee te brengen: picknick, drank, loep, kijker, telescoop, veldgidsen, fototoestel en laarzen bij regenweer. Bij droog weer volstaat stevig schoeisel.

Zo. 26 mei 2002

Vogelzang in de Voorkempen

Gids: Luc Van Schoor
Leiding: Tuur Wuyts

 03/353 09 77
 03/449 99 11

7.40u Nu het recentste broedvogelonderzoek in Vlaanderen (=atlasproject) zijn derde en laatste jaar ingaat, vraagt Luc onze luisterbereidheid voor zangvogels in de Voorkempen. Het Zevenbergenbos in Ranst is deels openbaar, deels natuurreservaat in beheer van Natuurpunt. Ruim 30 ha, veelal loofbos met forse eiken, beuken en linden. Enkele percelen dennenbos zorgen voor wat afwisseling. Geen wonder dat hier aardig wat (zang)vogelsoorten broeden. Boomklever en -kruiper worden aangevuld met attractieve soorten als Grote Gele Kwikstaart, IJsvogel, 3 spechtensoorten, Buizerd, ... Het nabijgelegen Muizenbos, eigendom van het OCMW, is een vochtig loofbos met een hoge botanische waarde. Hier kan je nog schaarse broedvogels als Tortel, Matkopmees en Kleine Bonte Specht aantreffen. We maken er mits een prettig weertje een rustige wandeling van met aandacht voor de typische geluiden. Wandelschoenen en een gewone verrekijker volstaan. Voor de geïnteresseerden is de brochure "Vogelzang, een taal voor ingewijden" beschikbaar.

Vertrek: om 7.40u aan station Oude God Mortsel (kostendelend vervoer mogelijk). Aansluiten is mogelijk om 8.00u aan de kerk van Ranst (centrum). Het einde is voorzien omstreeks 11.15u ter plaatse. Aantal te wandelen km: 5 km.

Vrij. 31 mei 2002:   Laatste dag om in te schrijven voor de daguitstap naar tentoonstelling De Wolf en De Liereman dd. 6 juli 2002

Zo. 2 juni 2002

Vogel- en plantentocht naar de Dijlevallei

Gids: Desiré Van Autgaerden (vm), Georges Buelens (nm)
Leiding: Herman Van den Reeck

 03/457 33 88

8.45u In de Dijlevallei liggen een achttal natuurreservaten in elkaars buurt. Twee hiervan gaan we vandaag bezoeken:

De Doode Bemde (zie Wandelgids Natuurpunt) is een reservaat van 120 ha op het grondgebied van Oud-Heverlee en Huldenberg. Dit gebied is zowel voor de vogelliefhebber als voor de plantenliefhebber een zeer interessant gebied. We vinden hier rietland, graslanden, elzenbroeken, vijvers, leibeken, populierenbos en akkerland. Talrijke biotopen, dus ook talrijke vogelsoorten: Dodaars, Geoorde Fuut (mogelijk), Kuifeend, Tafeleend, Bergeend, Blauwe Reiger, Waterral, Porseleinhoen (2 territoria in 1999), Houtsnip, Kievit, IJsvogel, Boomvalk, Wespendif, Bosuil, Ransuil, Vuurgoudhaantje, Kleine Karekiet, Bosrietzanger, Sprinkhaanzanger, Nachtegaal, Blauwborst, Grote Gele Kwikstaart, Goudvink, Appelvink en Rietgors.

Nachtegaal (*Luscinia megarhynchos*)

Na deze wandeling, die zowat 2,5 u tot 3 u zal duren, gaan we onze picknick opeten in het "Zoete Water", waar we dan om 13.30 u een afspraak hebben met Georges Buelens, die ons zal rondleiden in:

Het Rodebos en Laanvallei (St Agatha-Rode/Terlanen): het beheer van dit gebied is in handen van Aminal en is er op gericht om de oorspronkelijke heidevegetatie en de bloemenrijkdom van de natte hooilanden terug kansen te geven. Hiervoor worden o.a. Hebrideschappen ingezet. De volgende vogelsoorten kunnen hier waargenomen worden: Sperwer, Buizerd, Havik, Kuifmees, Glanskop, Zwarte Mees, Fluitier, Zwarte Specht, Kleine Bonte Specht, Vuurgoudhaantje, Boomklever, Goudvink en Houtsnip. De meer open bosgedeeltes en heideterreinen vormen het biotoop voor de Boompieper en Gekraagde Roodstaart. Ook de Levendbarende Hagedis, de Hazelworm en libellen komen hier voor. De Laanvallei tussen de gehuchten Terlanen en Tombeek is een goede plek voor Appelvinken en Wespendif. (Deze gegevens werden overgenomen van de Internetpagina http://members.tripodnet.nl/Wielewaal_Leuven/rodebos.html)

Vertrek : 8.45 u met eigen wagens aan station Oude-God, Mortsel, aansluiting mogelijk om 9.30 u aan het kasteel van Neerijse. Duur voormiddagwandeling: 2,5 tot 3 u.
Namiddag: aansluiting mogelijk om 13.30 u aan "Zoete Water". Duur namiddagwandeling : 3 u
Laarzen noodzakelijk bij regenweer of na een lange regenperiode.
Meebrengen : flora, vogelgids, kijker, loep, picknick
Deelname in de kosten 2 €, ten bate van het plaatselijk reservatenfonds.

Vrij. 7 juni 2002   **Avondwandeling Hobokense Polder**
Gidsen: Danny Jonckheere, Wim Mertens en Karel Matthijs
Leiding: Annie Van Zwieten   ☎ 03/828 37 60

19.00u Deze wandeling staat in het teken van natuur in de schemering.
Samenkomst: Station Hoboken-Polder, einde Berkenrodelei, Hoboken

We. 8 - 9 juni 2002   **Nismes een droomweekend in de Viroinvalei.....rond orchideeën, vlinders en andere insecten**
Gids: Hugo Waeterschoot   ☎ 03/455 22 12
Leiding: Joke De Sutter   ☎ 03/664 94 14

Informatie hierover vindt u verder in deze rAntGroen

Zo. 16 juni 2002   **Grassenwandeling**
Gids: Erik Molenaar (Floristisch Onderzoek voor Natuurstudie)
Leiding: Luk Smets   ☎ 03/289 73 66

8.45u Grassen en schijngrassen worden beschouwd als moeilijk herkenbare planten. Toch is hun schoonheid en rol in het landschap erg groot. Dit is een mooie gelegenheid om enkele gewone en minder gewone grassen in hun biotoop te ontmoeten. Om nooit meer te vergeten!
Vertrek: om 8.45u aan station Oude God Mortsel. Wie wil, kan aansluiten om 9.00u aan de ingang van Wolvenberg, zijnde NMBS-parking. Het einde is voorzien om 12.00u ter plaatse. Aantal te wandelen km: 2 km.
Meebrengen: loep, fototoestel en waterdicht schoeisel (laarzen bij regenweer).

Zo. 16 juni 2002   **Kalenderwandeling Hobokense Polder: Folklore van planten en dieren**
Gidsen: Terry Marien en Jeannine Nielandt
Leiding: Annie Van Zwieten   ☎ 03/828 37 60

14.00u Wat kan je op deze wandeling allemaal verwachten? Sprookjes, sagen, mythen, legendes, verhalen over plantenfelen, boomgeesten en magische rituelen, volksgeloof, volksgebruiken en volksremedies,... Deze wandeling is gratis (= kalenderwandeling) doch we vragen wel om **in te schrijven** voor 16 mei, zodat we voldoende gidsen kunnen voorzien.
Vertrek: Station Hoboken Polder, einde Berkenrodelei, Hoboken
Inlichtingen en **inschrijvingen:** Terry Marien, tel. 03/828 53 28 - Jeannine Nielandt, tel. 03/887 85 65

Woudelfen (*Elfus nemorensis*)

Op tocht met Natuurpunt Zuidrand Antwerpen !

Vergeet je niet !

Je hebt het wel gemerkt. We trachten in ons afdelingstijdschrift de verslagen (en ook de andere artikels) zoveel mogelijk op te smukken met foto's van onze leden.

Daarom: ga je mee op uitstap ? Neem eens een fototoestel mee. Heb je een mooi en duidelijk resultaat ? Bezorg die foto aan hoofdredacteur Johan Baetens. Wel vermelden waar en wanneer je je foto genomen hebt.

Een tweede reden om foto's en dia's te nemen op tochten: een gezellige, winterse ledenavond met foto's en dia's uit een afgesloten werkingsjaar: lijkt het je iets ? We plannen het in januari 2003 !
DUS FOTOGRAFEREN MAAR !

Za. 22 juni 2002 **Beheerswerken Fort 7: Houd de paadjes open!**

Leiding: Peggy Beers

 0485/52 81 25

 >10 jaar

Johan De Ridder

9.00u Mooie lentedagen en een helder zonnetje in de lente. De natuur is weer in volle groei en bloei. Tijd dus om de paadjes van Fort 7 open te maaien!

Samenkomst: om 9.00u op Fort 7, Legerstraat 40 te Wilrijk. Het einde is voorzien omstreeks 12.00u Mee te brengen: laarzen bij regenweer, stevig schoeisel en werkhandschoenen.

Za. 29 juni 2002 **Natuurreservaat van de Zwarte Beek: landschapswandeling en Nachtzwaluobservatie**

Gids: Johan Van den Bosch

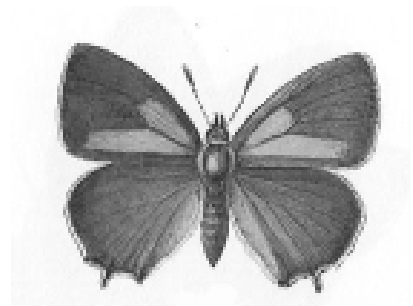
 03/289 73 66

Leiding: Luk Smets

13.30u Het is sinds 1999 geleden dat we een bezoek brachten aan het grootste erkend natuurreservaat van Vlaanderen: **de vallei van de Zwarte Beek**. Dit reservaat grenst bovendien aan het schier onmetelijk militair domein van Midden-Limburg. Het bevat door zijn ongeschonden karakter een schat aan zeldzame planten en dieren en een bijzondere variatie aan landschappen: van vochtig broekbos tot droge heide en echt authentiek hoogveen. Beenbreek, Slangewortel, Eikepage, Havik en Boomvalk zijn er vaak geziene en typische gasten. De meer noordelijk gelegen zandduinen op het militaire domein bevatten nog een behoorlijke kolonie Nachtzwaluwen.

We bezoeken zowel het reservaat als het militair domein, een kans die je normaal niet voorgeschoteld krijgt. Zowel beheer als educatieve ontsluiting krijgen de aandacht. De meegebrachte (en meegedragen!) picknick kunnen we nuttigen in de gastvrije Katershoeve, eigendom van Natuurpunt. Als toetje gaan we, bij valavond, op zoek naar Reeën en Nachtzwaluwen.

Eikepage (*Quercusia quercus*)

Praktisch:

- **Vertrek** te Mortsel om 13.30u naar Koersel, waar we om 14.30u verwacht worden. We verwachten terug te zijn rond middernacht.
- Mee te brengen: waterbestendig schoeisel voor een stevige wandeling, verrekijker, vogel- en plantengids, picknick (in rugzak!) voor 's avonds. Drank is verkrijgbaar.
- Een bijdrage voor de plaatselijke Natuurpuntafdeling van 2,5 € kan ter plaatse betaald worden.

Za. 6 juli 2002 **Bezoek aan tentoonstelling De Wolf, Natuurpunthuis, Turnhout en aan Bos van Bo/Natuurgebied De Liereman in Oud-Turnhout
Zéér kindvriendelijke tocht !**

Leiding: Ria Thys

 03/289 73 66

10.00u Op deze eerste vakantie zaterdag spreken we in de eerste plaats de gezinnen met jonge kinderen en de grootouders met hun kleinkinderen aan. Maar uiteraard is iedereen welkom ! In de voormiddag bezoeken we de Natuurpunttentoonstelling "**De Wolf in beeld**", waar we heel wat zullen te weten komen over de wolf in de natuur en de wolf in het stripverhaal. Een apart programma wordt voorzien voor onze kinderen: een rondleiding op kinderformaat en de video Peter en de Wolf. Een leuk spel sluit het bezoek af. De volwassenen zullen intussen,

naast een meer wetenschappelijke rondleiding, informatie krijgen over de morfologie van de wolf, zijn levenswijze, verspreiding en zijn relatie tot de mens.

's Middags rijden we naar Oud-Turnhout, om in het Bezoekerscentrum De Liereman onze picknick te verorberen (drank kan ter plaatse aangeschaft worden). In de namiddag bezoeken de kinderen van 4 tot 10 jaar met kindervriend Luc Van Gompel en per bolderkar het **Bos van Bo** en zullen in dat wondere bos meerdere natuuroprachtjes mogen uitvoeren en op het einde een leuke herinnering meekrijgen. Intussen maken de oudere kinderen en de volwassenen een geleide wandeling in het **natuurgebied De Liereman**.

PRAKTISCH:

- **Vertrek** met eigen wagens om 10 u op de Bist te Wilrijk aan het districtshuis (kostendelend vervoer mogelijk). Terugkomst hier voorzien rond 17.30 u
- Mee te brengen: picknick, laarzen bij vochtig weer, verrekijker, fotoestel!!!
- Er kunnen maximum 30 personen mee, dus telefonisch **INSCHRIJVEN voor 31 mei** bij de leiding is noodzakelijk. De deelnameprijs bedraagt 3 € per persoon (max.12 € per gezin); hierin is een drank voor onze bolderkar kinderen inbegrepen. We rekenen af bij het vertrek.

Za. 13 juli 2002

Natuurbeheer Hobokense Polder

Leiding: Danny Jonckheere
Wim Mertens

03/828 64 03

03/216 93 62

☺ >10 jaar

10.00u Maaien van kleine graslandjes, verwijderen van wilgenstruweel langs de plassen, onderhoud van het wandelpad, ... allemaal werkjes die dit voorjaar gedaan moeten worden. Een inspanning die niet alleen het natuurreservaat verfraait, maar die je als deelnemer ook heel wat vreugde verschaft. Niet alle werkzaamheden situeren zich langs het wandelpad, zodat je het natuurbeheer van de Hobokense Polder ook kan ervaren vanop normaal niet toegankelijke rustige hoekjes.

Bijeenkomst: om 10.00u aan het station "Hoboken Polder". De laatkomers vinden ter plaatse een plan met meer details over de plaats van de werken. Bij normale weersomstandigheden wordt er gewerkt tot 16.30u. Meebrengen: werkkledij, laarzen en een lunchpakket voor degenen die ook 's namiddags blijven. Alle deelnemers zijn gratis verzekerd.

Za. 13 juli 2002

Fietstocht in de Kempen en Noord-Brabant

Gids: Marieke Berkvens
Leiding: Tuur Wuyts

03/311 73 35

03/449 99 11

8.30u Nog altijd zijn er gebieden langs de grens die we nog niet op onze grensfietstochten hebben geëxploreerd. Dit jaar begeven we ons weer in smokkeleersstreken van weleer. Tussen Arendonk en Eersel liggen een aantal aantrekkelijke open gebieden met heiderestanten, bossen en beekvalleien. De toponiemen geven al een aanwijzing: grenspark De Kempen, Peelsche Heide, Goorloop, Vennen.

Fietsafstand: circa 50 km.

Vertrek: op de parking tegenover de ingang van het station Mortsel Oude God om 8.30u.

Als Gaston zijn camionnette door de controle krijgt, kunnen er een 10-tal fietsen mee. Wie van deze service wil gebruik maken, geeft een seintje aan Tuur vóór 1 juli. Voor vervoer naar het vertrekpunt in Arendonk doen we beroep op bereidwillige chauffeurs. Ook wie zijn fiets met eigen wagen vervoert, dient zich aan te melden bij de leiding vóór 1 juli, want het aantal deelnemers wordt beperkt tot max. 20 personen!

Meebrengen: picknick, drank, verrekijker, eventueel fotoestel, fietsgerief en zeker een goed humeur

Zo. 21 juli 2002

Zomerwandeling in de Stropersbossen van De Klinge en de Zuidlede te Moerbeke

Gids en leiding: Tuur Wuyts

03/449 99 11

8.30u Op het hoogtepunt van de zomer (hopelijk) gaan we eens flink stappen in de provincie Oost-Vlaanderen.

's Morgens start de wandeling aan de kerk van de wijk "Het Kalf" te De Klinge.

In de dorpsheberg aldaar gaan we onze boterhammen opeten.

Daarna rijden we verder om in Moerbeke aan de Terwestragel naast de Moervaart de wandeling te beginnen.

Totale wandelafstand: ongeveer 12 km.

Mee te brengen: goede wandelschoenen, eten en wat drank of fruit voor onderweg, flora, vlinder- of libellengids en loep.

Vertrek: op de parking tegenover het station Oude God Mortsel om 8.30u. Aansluiten is mogelijk aan de Bist in Wilrijk om 8.45u. Einde omstreeks 17.00u ter plaatse.

Bestuursberichten

Website: www.natuurpunt.be/zuidrandantwerpen

Via bovenstaande link word je automatisch doorgeschakeld naar onze website. Hier vind je steeds meer informatie over de werking van onze afdeling en de natuur in onze regio. In de toekomst zal je hier ook achtergrondinformatie vinden bij sommige activiteiten.

Voorstelling werkgroepen

Het is steeds de betrachting van ons bestuur geweest zoveel mogelijk mensen bij onze werking te betrekken. Daarom worden heel wat bestuurs- en organisatietaken "uitbesteed" aan werkgroepen om deze dichterbij de leden te brengen. Aan deze werkgroepen kunnen alle belangstellenden deelnemen. Op deze wijze kun je je beperken tot je interessegebieden en toch daadwerkelijk je inbreng hebben in de werking van onze vereniging. Volgende werkgroepen bestaan reeds:

- **Gidsenvergadering:** deze werkgroep doet de planning van de studie-uitstappen, maakt afspraken, contacteert eventueel externe gidsen. De werkgroep komt 3 à 4 keer per jaar samen. Contactpersoon: Hilde Vangrunderbeek, 03 457 97 51, rudyvansevenant@skynet.be
- **Educatieve Werkgroep Fort 7:** zij organiseren educatieve activiteiten in ons natuurreservaat Fort 7 en bouwen ons vergader- en infolokaal De IJsvogel educatief uit. Een actie van formaat met de werkgroep als initiatiefnemer, was het Opendeurweekend van 3 en 4 november 2001. Een ruimere voorstelling van deze werkgroep vind je verder in deze rAntGroen. Contactpersoon: Ria Thys, 03 289 73 66, ria.thys@pi.be
- **Educatieve Werkgroep Hobokense Polder:** deze groep werkt onder de auspiciën van VMFA en organiseert elke derde zondag van maart tot november een geleide wandeling in ons natuurgebied Hobokense Polder. Sporadisch worden ook speciale acties gepland zoals de geslaagde sprookjeswandeling in oktober vorig jaar. Contactpersoon Annie Vandeweyer-Van Zwieten, 03 828 37 60, walter.vandeweyer@pandora.be
- **Beheerswerkgroep Fort 7:** dit is een echte doe-groep: natuurbeheer in de ruimste zin van het woord. Wanneer is het de beste periode om te maaien, hoe wordt een bosmaaier onderhouden, wat is de beste methode om agressieve exoten te bestrijden, hoe kunnen bepaalde soorten beschermd worden? In de werkgroep Natuurbeheer proberen we voor deze vragen een oplossing te vinden, in een aangename sfeer, zoals op het terrein zelf. Contactpersoon: Peggy Beers, 0485 52 81 25, beerske@yahoo.com
- **Beheerswerkgroep Hobokense Polder:** natuurgebied Hobokense Polder wordt professioneel beheerd door werknemers van Natuurpunt. Het beheer wordt in overleg met deze werkgroep uitgestippeld en regelmatig worden ook voor vrijwilligers beheerdagen georganiseerd. Zie voor data in onze activiteitenagenda. Contactpersoon: Danny Jonckheere, 03 828 64 03, jonckheeredanny@vt4.net
- **Werkgroep redactie rAntGroen:** overbodig je deze

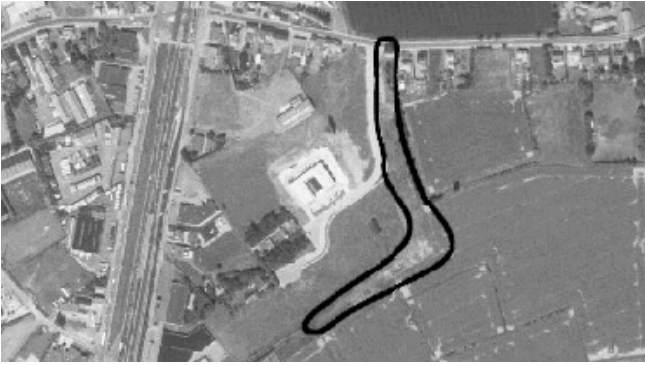
ploeg voor te stellen. Je houdt het resultaat van hun werkzaamheden in handen. Contactpersoon: Johan Baetens, 03 281 78 59, johan.baetens@yucom.be

- De **Paddestoelencursus** van onze afdeling groeit stilaan uit tot een heuse werkgroep. De cursisten van het eerste uur krijgen kadervorming en hebben de vorming van de beginners op zich genomen en voor de gevorderden wordt eveneens gezorgd. Deze winter werd er verder gewandeld; bij gebrek aan paddestoelen gaat de aandacht eveneens naar mossen en korstmossen. De groep heeft de gelegenheid gekregen aan een microscopie cursus deel te nemen georganiseerd door de KAMK*. In de herfst is er een weekend gepland. Contactpersoon: Catherine Vandercruyssen, 03 288 81 07, cvdx@pandora.be (NB. De microscopie cursus is echter reeds volzet. Voor info betr. het KAMK: André de Haan, tel. 03 666 91 34, e-mail: dehaan@pi.be)
- **Public relationswerkgroep:** deze werkgroep werd pas opgericht en zal zich bezighouden met public relations en ledenwerving. Contactpersoon: Daniëlla Van Peel, daniella.vanpeel@aprim.be
- Graag hadden we nog een **Beleidswerkgroep** opgericht die de contacten met de gemeenten kan onderhouden en onze vertegenwoordigers in de gemeentelijke milieuraden en Gecoro's kan ondersteunen. Wie geïnteresseerd is kan zich melden bij Luk Smets, 03 289 73 66, luk.smets@pandora.be

Heb je belangstelling om mee te werken aan één van deze werkgroepen, neem dan contact op met vermelde contactpersonen. Je bent steeds welkom. Uitgebreidere informatie van enkele werkgroepen kan je vinden op onze website.

Aartselaar: natuurbeheer van de bufferzone tussen KMO-zone Oeyvaersbosch en open ruimte De Reukens

De gemeente Aartselaar heeft aan onze afdeling een voorstel gedaan om een gemeenteterrein in beheer te nemen. Het betreft een terrein aan de Langlaarsteenweg dat een buffer vormt tussen industriegebied Oeyvaersbosch en het open gebied De Reukens, waarvan de gemeente de bestemming wil wijzigen van agrarisch naar groengebied. Het te beheren terrein is een zeer jong terrein (voor enkele jaren nog landbouw) met een regenwateroverstortvijver. Er is een houtkant aangeplant. Het beheer zou zich kunnen beperken tot een jaarlijkse beheerdag. Enkele oppervlaktegegevens (bij benadering): lengte 500 m, breedte 30 m versmallend naar het einde, oppervlakte ongeveer 14.000m².

Bufferzone te Aartselaar in beheer van Zuidrand Antwerpen

Door Natuurpunt Zuidrand Antwerpen werd een voorstel van een beheersovereenkomst uitgewerkt, dat pas werd goedgekeurd werd door de gemeenteraad. De tekst van deze overeenkomst vind je op onze website. Aartselaars Natuurpuntlid Ivan Bogaerts werd bereid gevonden om het beheer te coördineren en de contacten met het gemeentebestuur te onderhouden. Bij hem kan je ook de tekst van de gemeentelijke overeenkomst opvragen, 03 887 16 46.

Natuurpunt Zuidrand Antwerpen eist behoud open ruimte BPA30 in Wilrijk

Natuurpunt Zuidrand Antwerpen eist van het stadsbestuur dat ze alles in het werk stelt om de Wilrijkse groene zone, gelegen tussen Krijgslaan, Doornstraat en Kleine Doornstraat, te vrijwaren van bebouwing omwille van ecologische, natuureducatieve en recreatieve redenen. Daarmee steunt de vereniging de Wilrijkse districtsraad, die er bij de stad al herhaaldelijk op heeft aangedrongen om aan het gebied een groene functie toe te kennen.

De betreffende gronden vormen reeds langere tijd onderwerp van een dispuut tussen de stad Antwerpen en de Vlaamse Huisvestingsmaatschappij (VHM). De open ruimte kan maar bewaard worden indien de stad bereid is om de VHM schadeloos te stellen (180-200 miljoen BEF of 4,5-5 miljoen €) of ruilgronden aan te bieden. In het andere geval, bij overdracht van de gronden aan de VHM, zullen ze, na een gewestplanherziening, hoogstwaarschijnlijk bebouwd worden.

Natuurpunt Zuidrand Antwerpen wijst bij deze op het grote ecologische belang van de groenzone. Als enige resterende open ruimte tussen Fort 6 en Fort 7 vormt het gebied een cruciale schakel in de natuurlijke structuur van de stad Antwerpen. Het Ruimtelijk Structuurplan van de Provincie Antwerpen stelt hier niet toevallig een optimale bescherming van de open ruimte voorop.

Maar er is meer. De onderzoeksgroep Ecosysteembeheer van de Universiteit Antwerpen, onder leiding van professor Patrick Meire, maakte vorig jaar een studie over de natuurwaarden en de mogelijkheden voor natuurontwikkeling van deze groene zone. Hieruit bleek de hoge ecologische waarde van het gebied, niet enkel op Antwerps en Vlaams, maar zelfs Europees niveau. In de poelen komen namelijk grote aantallen Kamsalamanders voor. De Kamsalamander is een zeldzame amfibiesoort die door een Europese richtlijn beschermd is. Daarin wordt bepaald dat de lidstaten verplicht zijn de nodige maatregelen

te treffen voor een strikte bescherming van deze soort. Beschadiging of vernieling van de voortplanting- of rustplaatsen is verboden.

In het betreffende gebied komen talloze dier- en plantensoorten voor die in Vlaanderen en in de Antwerpse agglomeratie achteruitgaan of (zeer) zeldzaam zijn. Om er enkele te noemen: Gele Kwikstaart, Haas, 17 libellensoorten, waterplanten (Grote Egelskop, Aarvederkruid, Grote Waterranonkel, ...) en weideplanten (Kamgras, Reukgras, ...). Het gebied kan worden ontwikkeld tot stadsbos, half-open natuurlandschap of halfnatuurlijk agrarisch gebied. In alle gevallen leent het zich uitstekend tot een combinatie van zachte recreatie en (natuur- en milieu)educatie.

Meer informatie en de tekst van de studie van de onderzoeksgroep Ecosysteembeheer kan u vinden op onze website of opvragen bij Wim Mertens, 03 216 93 62

Het betwiste gebied (BPA30) te Wilrijk

Concept Vesting Antwerpen

Recent maakte studie bureau Stramien in opdracht van het provinciebestuur Antwerpen een studie over de fortengordel: "Concept Vesting Antwerpen - Ruimtelijk planologische ontwikkelingsmogelijkheden van de Brialmontforten rond Antwerpen". Deze studie ontwikkelt een samenhangende visie op de instandhouding-renovatiere restauratie van de verschillende forten en van de fortengordel als geheel.

Door het district Wilrijk werden we benaderd om mee te werken aan een advies aan de stad Antwerpen over de bestemming van deze forten en het omliggende landschap. Hiervan hebben onze conservators dankbaar gebruik gemaakt om de visie, ontwikkeld door de beheerscommissie in het natuurbeheersplan en bezegeld in het plechtig ondertekende samenwerkingprotocol tijdens ons opendeurweekend, verdere weerklank te geven. Dit advies van het district, waarin we een belangrijke inbreng hebben, kan je integraal lezen op onze website of opvragen bij Johan De Ridder, 0485 91 13 86. We lichten er de krachtlijnen uit:

- Fort 7 : "Natuur-historisch fort", met hoofdfunctie natuur en als nevenfuncties monument, educatie en zonaal zachte recreatie.
- Fort 6 : "Ecocampusfort".
- De uitbreiding van de bescherming van Fort 7,

- waarbij de omgeving en zeker de gekasseide Legerstraat wordt gewaardeerd als dorpsgezicht.
- De realisatie van een voetgangersbrug over de Moerelei ter hoogte van de Kinderboerderij in het kader van het natuureducatieve project.

- Met het oog op het instandhouden en ontwikkelen van de biodiversiteit van de Brialmontforten die nen er ecologische verbindingengebieden tussen de forten voorzien te worden.

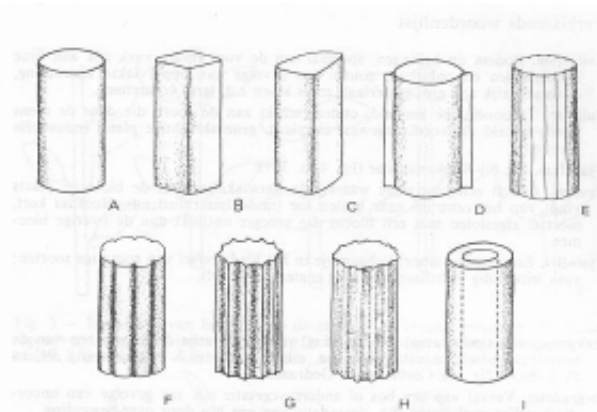
Cursussen

Cursus Plantendeterminatie

Ze bloeien de ene na de andere, ze versieren de paadjes of groeien in natuurrezervaten. Wij weten echter niet altijd welke naam ze dragen. Daartoe werden er flora's opgesteld en uitgegeven. Ja zult u zeggen, maar die zijn zo moeilijk te gebruiken!

Welnu, onze afdeling wil u hierbij helpen en organiseert een cursus **plantendeterminatie voor beginners**.

De theorielessen worden gegeven door Freddy Moorthamer en gaan door in ons lokaal De IJsvogel in Fort 7 op **donderdag 18 en 25 april en op maandag 29 april 2002** van 20 tot 23 uur. De praktijklessen gaan door

Verschiede stengeltypes - een belangrijk kenmerk bij de deter-

op zaterdag van 4 mei tot 8 juni, van 9 tot 12 uur, in domeinen zo dicht mogelijk bij huis. Wij sluiten af met een deelname aan een determinatie/monitoring-uitstap van het FON (Floristische Onderzoek voor Natuurstudie).

Inschrijving voor Natuurpunt-leden door storting van 17,5 euro op PR 000-0178083-88 van Natuurpunt Zuidrand Antwerpen, J.F. Kennedylaan 22 te 2630 Aartselaar met als mededeling "plantendeterminatie" + uw naam en telefoonnummer. Niet-leden betalen 35 euro en worden dan automatisch lid. Informatie bij Catherine Vandercruyssen, tel 03/288.81.07, e-mail cvdex@pandora.be

Dagcursus Wateronderzoek

Zaterdag 20 april 2002 geven we u de gelegenheid een dagcursus te volgen in Fort 7 te Wilrijk. Joke Flour, lesgeefster van Natuurpunt Educatie-Turnhout, zal aandacht hebben voor zowel het fysisch, chemisch als biologisch wateronderzoek.

Met de cursus **Waterkoffer** spreken we niet alleen onze gidsen en natuurbeheerders aan, maar geven we al onze geïnteresseerde leden de kans om op een leuke en vooral boeiende wijze meer kennis te vergaren.

In de voormiddag nemen we in de fortgracht een aantal stalen en samen met waterstalen uit andere waterpartijen in onze afdeling, o.a. Hobokense Polder en het Schoonselhof zullen we er enkele metingen op uitvoeren.

In de namiddag brengen we de metingen van de fysische parameters samen en onderwerpen we de waterstalen aan een aantal chemische tests. Na een invertebratenonderzoek kunnen ook de verkregen biologische gegevens aan de verkregen parameters gekoppeld worden om zo een totaalbeeld te krijgen van de waterkwaliteit.

Bedoeling is enerzijds de deelnemers te leren omgaan met de **Waterkoffer**, zodat ze aan de hand van zo'n koffer hun kennis kunnen doorgeven aan schoolgroepen (hoogste graad basisonderwijs en middelbaar onderwijs) en volwassen groepen. Anderzijds kunnen we met dit onderzoek interne en externe invloeden op de waterpartijen van de verschillende onderzoeksgebieden trachten te bepalen en wellicht nieuwe ontdekkingen doen.

Praktisch: Afspraak in Lokaal De IJsvogel, Fort 7, Legerstraat 40 Wilrijk op **zaterdag 20 april 2002 om 9.30 u.**

Middagpauze van 12.30 u tot 13.30 u. Namiddagdeelte tot 16.30 u.

Meebrengen: Picknick (middagdrank is in deelnameprijs inbegrepen), laarzen, fototoestel en eventueel veldgids "Macro-invertebraten en waterkwaliteit".

Informatie bij Ria Thys, coördinator Educatie Fort 7, tel. 03/289 73 66, e-mail ria.thys@pi.be

Inschrijving door storting van 7,5 euro op PR 000-0178083-88 van Natuurpunt Zuidrand Antwerpen, J. F. Kennedylaan 22 te 2630 Aartselaar met als mededeling "Waterkoffer" + uw naam en telefoonnummer.

Cursus 'Landschapsecologie: natuur in de stad': De Laatste Rustplaats

Begraafplaatsen nemen een bijzondere plek in in onze samenleving. Groene eilanden, rustpunten voor rouwenden, grootenden en wandelaars. Maar ook een overlevingsplaats voor tal van inmiddels zeer zeldzame organismen. Het gebruik van landbouwvergiften is sinds midden 2000 ook verboden in deze parken. We onderzoeken samen de laatste refugia van heischraal grasland, orchideeën, zeldzame akkerflora en zelfs waterplanten in hun glashelder biotoop. Een cursustekst wordt ter plaatse verstrekt.

Niet te missen...

Eerste natuurwandeling **zondag 5 mei 2002**: van 13.30 u

tot 16.30 u.

Afspraakplaats: hoofdingang van het Schoonselhof, zijde Terminus tram 12, hoek St.-Bernardsesteenweg en Krijgsbaan.

De tweede wandeling gaat door op **12 mei**.

Begeleiding Erik Molenaar.

Inschrijven door 12,5 euro te storten op rekening Natuurreservaten Wolvenberg 751-0037886-96 en dit ten laatste 7 dagen voor de excursie en met vermelding van naam en datum van de storting. Informatie mogelijk bij Erik Molenaar, tel 03/218 59 69 – erik.molenaar@skynet.be of fon_secretariaat@hotmail.com

Cursus Grassen

Wie de moeite doet om de bloeiwijzen van grassen met een loep te bekijken, betreedt een verbazingwekkende en mysterieuze wereld!

Om deze boeiende wereld te ontdekken, organiseren wij van **17 mei tot 28 juni 2002** een grassencursus. Onder leiding van Hans Vermeulen trekken wij elke vrijdagmorgen van 9 tot 12 uur op zoek naar grassen.

Inschrijving voor Natuurpuntleden door storting van 17,5 euro op PR 000-0178083-88 van Natuurpunt Zuidrand Antwerpen, J.F. Kennedylaan 22 te 2630 Aartselaar met als mededeling "grassen" + uw naam en telefoonnummer. Niet-leden betalen 35 euro en worden dan automatisch lid.

Informatie bij Catherine Vandercruyssen, tel 03/288.81.07, e-mail cvdx@pandora.be.

Nismes een droomweekend in de Viroinvallei... rond orchideeën, vlinders en andere insecten.

De Viroinvallei gelegen langsheen de zuidrand van de Belgische kalkstreek is steeds al een publiekstrekker voor interessante excursies geweest. Dit jaar doen we echter op algemeen verzoek nog een deugdelijk schepje bovenop. We plannen immers een **Weekend te Nismes en omgeving van zaterdag 8 tot zondag 9 juni**.

Vliegenorchis (*Ophrys insectifera*)

Benevens een bezoekje aan de gekende kalkflora met Wilde Wijt, vele orchideeënsoorten en typische warmteminnende planten, staan ook de lokale dagvlinder-, reptielen en insectenfauna op de agenda. Voor dit laatste huren we Kurt Hofman in, die de streek als geen ander kent wat deze fauna aspecten betreft. Tevens belooft hij ons op een avondwandeling te vergasten, op zoek naar uilen en glimwormen (en wie weet de Oehoe ...).

We verblijven in een gezellig pensionnetje gelegen in Vierves-sur-Viroin, een gehucht dat door de plaatselijke toeristische dienst als één der meest pitoreske van onze ardenen wordt omschreven.

Indien je dan nog weet dat de inschrijvingsprijs slechts 55 EURO bedraagt, alles inbegrepen (verblijf, maaltijden, gidsen en taksen) (enkel persoonlijke drank dient verder uit eigen zak betaald) dan aarzel je geen seconde meer om in te schrijven! Er wordt gezorgd voor kostendelend vervoer. Let op, het aantal deelnemers wordt tot 20 personen beperkt om de kwaliteit maximaal te garanderen.

Oehoe (*Bubo bubo*)

Inschrijven kan door 55 EURO per persoon te storten op rekening van Natuurpunt Zuidrand Antwerpen, J.F.Kennedylaan 22, 2630 Aartselaar (rekening nummer : 000-0178083-88) met vermelding van na(a)men van de deelnemers + tel of e-mail nummer.

Fort 7 - nieuws

Contactpersoon geleide natuurwandelingen:
Fort 7
Tuur Wuyts, Osylei 54 2640 Mortsel
Tel. 03/449 99 11

De Educatieve Werkgroep van Fort 7

Sinds 1 februari 2001 heeft onze afdeling een Educatieve Werkgroep binnen ons natuurreservaat Fort 7. Een 20-tal gemotiveerde Natuurpunters hebben de voorbije maanden het beste van zichzelf gegeven.

Intussen staan we iets meer dan een jaar verder en kunnen we terugblikken op een welgevuld werkingsjaar.

Wat beoogt de Werkgroep?

Tja, de naam zegt het zelf: Educatie bieden en dit aan alle bezoekers van ons natuurreservaat en van het monument. En dit kan in de eerste plaats via geleide wandelingen. Zowel groepen volwassenen, als kindergroepen vertrouwd maken met de natuuraspecten, waarneembaar in het gebied, maar ook aandacht schenken aan de historische waarde van het fortgebouw, behoort tot onze doelstellingen. Daarvoor kunnen we rekenen op meerdere - gemotiveerde en bekwame - natuur- en historische gidsen binnen onze groep.

Maar alhoewel je al wandelend in de natuur en gebruik makend van al je zintuigen die natuur in al zijn schoonheid kan beleven en leren kennen, leven we toch in een vaak miezerig "regenlandje" en wat kan dan "de reddende engel" zijn? Natuurlijk, ons lokaal "De IJsvogel".

De Educatieve Werkgroep wil dan ook het lokaal op educatief vlak beter uitbouwen om groepen te ontvangen en om binnenskamers op verantwoorde wijze natuureducatie te kunnen aanbieden.

Wat hebben we tijdens de voorbije maanden al verwezenlijkt?

- Bezoek aan de prachtig uitgebouwde Bio-klas van Fort 5, waar we een boel leuke ideetjes konden opsteken.
- Aankoop van enkele kasten, de ideale opbergplaats voor knutselmateriaal, natuurboeken, natuur vondsten, ...
- Onze Handige Harry's maakten 2 mooie tentoonstellingspanelen, die we seizoens- of thema gebonden "aankleden".
- ... een grote opsmuk - zowel binnen als buiten - van ons lokaal. De IJsvogel kreeg nieuwe ramen, de buitenmuren een pittig geel kleurtje, de binnen vloeren werden herschilderd.
- de organisatie van ons Opendeurweekend op 3 en 4 november 2001. Velen van onze Werkgroep hebben zich weken lang ingezet om het weekend optimaal voor te bereiden.

De educatieve werkgroep in volle actie

Wat zijn onze plannen voor de nabije toekomst?

- het lokaal educatief verder uitbouwen: een ruim gamma aan afdelingsinformatie, tijdschriften, brochures, eindwerken van natuurgidsen over Fort 7, ... kan vrij ingekeken worden door onze bezoekers.
- onze gidsen kunnen gebruik maken van een door ons samengestelde Boskoffer, naar voorbeeld van het materiaal van Natuurpunt Educatie - Turnhout. Allerhande zoekkaarten, loepepotjes, verrekijker tjes, grondzeef, bomenhoogtemeter, wormenbak, ... een leuk surplus bij gidsbeurten in het reservaat.
- onze natuur- en historische gidsen verder bekwamen zodat ze met groepen kinderen en/of volwassenen in het natuurreservaat en in het fortgebouw op stap kunnen:
  - o **Maandelijkse bijscholingswandelingen** : We zijn gestart **zaterdag 2 maart 2002** met een maandelijks bijscholingswandeling in Fort 7. Vooral interessant voor onze fortgidsen. Ook kandidaatgidsen zijn van harte welkom. De volgende wandelbeurten zijn voorzien op 6 april (aandacht voor de methodiek van het gidsen!), 4 mei en 1 juni. We vertrekken stipt om 9 uur aan De IJsvogel. Einde voorzien rond 12 uur.
  - o **Dagcursus Wateronderzoek**: Zaterdag 20 april 2002 krijgen onze fortgidsen (en alle geïnteresseerde leden) de kans deel te nemen aan een dagcursus Waterkoffer in Fort 7. De cursus wordt gegeven door Joke Flour, NME-Turnhout. Bedoeling is naast persoonlijke vervolmaking, aan geleide wandelingen voor kinder- en volwassengroepen een educatieve meerwaarde te kunnen geven. Inschrijvingsmodaliteiten: zie verder in deze rAntGroen.
  - o Ten behoeve van scholen, verenigingen, ... wordt een **informatieve vouwfolder** ontworpen met alle nuttige informatie om groepsbezoeken aan te vragen.
- **Open Natuurdagen**: Zondag 5 mei 2002 worden in heel Vlaanderen activiteiten georganiseerd in natuurre-

servaten. Onze Educatieve Werkgroep organiseert zowel in de voor- als in de namiddag **geleide wandelingen** in Fort 7. Tussen 10 en 17 uur kunnen bezoekers bovendien in ons infolokaal de tentoonstelling **Dieren-sporen** van onze werkgroepleden Fons en Yvonne Waeterschoot bewonderen.

Nog een laatste verzuchting. Heb je soms nog knutsel-materiaal, natuurboeken voor jong en oud, mooie natuurprenten of -affiches, ... We kunnen het gebruiken. Geef maar een seintje.

Heb je zin om mee aan te sluiten bij onze ploeg? Je bent van harte welkom! Meer info kan je bekomen bij de Coördinator van de Educatieve Werkgroep.

Namens de Educatieve Werkgroep,
Coördinator Ria Thys
Tel. 03/289 73 66
E-mail: ria.thys@pi.be

Bloemlezing uit verslagen van schoolkin- deren na een bezoek aan Fort 7

Vooraf in het najaar zijn er heel wat scholen die een geleid bezoek aanvragen.

Zo bezochten 4 klassen van de Gemeentelijke basisschool CADE van Aartselaar op 18 en 19 oktober 2001 Fort 7. Op hun website (adres: www.cade.be) troffen we enkele verslagen van de kinderen aan.

Een greep uit de kinderschrijfsels:

- Op 18 oktober 2001 zijn wij naar fort 7 te Wilrijk geweest.
Fort 7 werd gebouwd in 1859. Het is een natuurreservaat dat onderhouden wordt door de Wielewaal. Fort 7 heeft de naam <<de IJsvogel>
- We zijn 18/10/01 naar Fort 7 in Wilrijk geweest. Samen met de gids Luk hebben we van alles gedaan in het bos. Er zijn 7 forten in totaal. De forten zijn gebouwd in 1859. Fort 1 is al afgebroken. We hebben op de brug een dood vogeltje gevonden: een zanglijster.
We hebben ook een taxus gezien. De vruchten van de taxus zijn giftig voor paarden. En de verspreiding gebeurt door de vogels. De taxus is een naaldboom met giftige bessen als vruchten.
De paddestoelen groeien meestal op omgewaaide of dode bomen.
We hebben daarna op een bunker gelopen. En waar er al mos en planten op groeiden. Daar hebben we een spelletje gespeeld: het raden van verschillende neutrale bomen.
Toen zijn we een wandeling gaan maken. We hebben ook een graafmachine gezien die wat aan het opruimen was. Toen wandelden we in het fort om onze boterhammen op te eten. Daarna zijn we op de 2de verdieping gaan rondkijken. Daarna wandelden we naar het binnenplein, en we hebben een paar fototjes getrokken.
We zijn terug naar de ingang geslenterd. Daar hebben we de gidsen bedankt.
En toen zijn we terug naar school gereden.

- Aanpassing van de dieren in de winter:
  - winterslaap
  - ze trekken naar het zuiden
  - ze maken een voedselvoorraad
  - eten in plaats van voedsel zaadjes
- Aanpassingen van de vogels in de winter:
  1. een winterslaap
  2. iets anders eten
  3. naar warmere landen trekken
  4. voedselbollen eten

Experimenteel onderzoek naar de successie van paddestoelen op dood hout (tiende vervolg)

door H. De Meulder

Samenvatting

Sinds een periode van 12 jaar worden de paddestoelen en de slijmzwammen op acht verschillende, grondrakende, korte loofhoutstammetjes onderzocht in het natuurreservaat 'Fort 7' van Natuurpunt Zuidrand Antwerpen (zie foto's).

Tijdens deze studie wordt aandacht besteed aan de successie van paddestoelen gedurende de voortschrijdende ontbinding van het dode hout.

Het aantal soorten paddestoelen en slijmzwammen dat werd aangetroffen tot eind 2001 bedraagt 197. De meest voorkomende soort is het Geweizwammetje (*Xylaria hypoxylon*).

experimentele opstelling in 1992

experimentele opstelling in 2001

Geweizwammetje (*Xylaria hypoxylon*)

Resultaten

In 2001 werden de boomstammetjes 10 maal geïnventariseerd: 2/4 - 25/4 - 21/5 - 19/6 - 9/7 - 16/8 - 17/9 - 4/10 - 6/10 – en 1/11.

Om het onderzoek zo volledig mogelijk te kunnen garanderen, werden zoals steeds ook dit jaar vanaf september wekelijks tussentijdse, oppervlakkige controles uitgevoerd.

	1999/2000	2001	1990/2001
A. MYXOMYCETES (Slijmzwammen)	28	1(+0)	28
B. ASCOMYCETES (Zakjeszwammen)			
- Diaportales	4	0(+0)	4
- Diatrypales	3	0(+0)	3
- Dothideales	2	1(+1)	3
- Hypocreales	6	0(+0)	6
- Leotiales	19	6(+0)	19
- Pizizales	2	1(+0)	2
- Sordariales	5	2(+0)	5
- Sphaeriales	10	5(+0)	10
Totaal aantal Ascomycetes	51	15(+1)	52
C. BASIDIOMYCETES (Steeltjeszwammen).			
- Auriculariales	1	0(+0)	1
- Dacrymycetales	3	0(+0)	3
- Tremellales	4	2(+0)	4
- Agaricales	40	6(+0)	40
- Aphyllophorales	56	13(+1)	57
Totaal aantal Basidiomycetes	104	21(+1)	105
D. ZYGOMYCETES (Jukzwammen)			
- Mucorales	1	0(+0)	1
E. DEUTEROMYCETES (Onvolmaakte zwam.)			
- Moniliales	9	4(+1)	10
- Sphaeropsidales	1	0(+0)	1
Totaal aantal Deuteromycetes	10	4(+1)	11
Algemeen totaal	194	41(+3)	197

Tabel 1: Aantal soorten paddestoelen per klasse en per orde (Aangepaste indeling volgens Vandeven et al. (1996))

In totaal konden er in 2001 veertig soorten paddestoelen en één slijmzwam genoteerd worden. Het aantal reducenten dat voordien tijdens de hele successieperiode nog niet opgemerkt werd bedraagt 3 (tabel 1); in 2000 bedroeg het aantal nog 54 waarvan 6 nieuwkomers. Het algemeen totaal dat sedert het begin aan het ontbindingsproces deelnam, bedraagt momenteel 197; per klasse zijn dat 51 Zakjeszwammen, 105 Steeltjeszwammen, 1 Jukzwam, 11 Onvolmaakte zwammen en 28 Slijmzwammen (tabel 1).

Bespreking

Vocht en temperatuur zijn doorgaans belangrijke factoren voor de mineralisatie van het dode hout. Bij het verteeringsproces is het voedselaanbod, dat instaat voor de primaire behoefte en ontwikkeling van de zwamvlokken, onmisbaar en onmiskkenbaar. Het aantal paddestoelen dat bij de omzetting van het beschikbaar organisch materiaal in een successieve volgorde voor één of meerdere jaren aanwezig was tijdens het onderzoek, vermindert gestaag; vocht en temperatuur alleen kunnen de paddestoelen niet in meer of mindere mate bekoren. Aan de hand van tabel 3 kan de geleidelijke teruggang van het aantal reducenten gevolgd worden.

	1990/2000	2001	1990/2001
Quercus (Eik)	64	11(+1)	65
Fraxinus (Es)	61	11(+1)	62
Betula (Berk)	92	9(+1)	93
Populus (Populier)	81	9(+1)	82
Crataegus (Meidoorn)	75	16(+1)	76
Sambucus (Vlier)	48	10(+0)	48
Acer (Esdoorn)	70	12(+0)	70
Salix (Wilg)	58	8(+2)	60

Tabel 2: Aantal soorten zwammen per houtsoort

Alhoewel de paddestoelen die deelnemen aan de compostering steeds vermindert, konden er in 2001 nog drie soorten als nieuw worden genoteerd.

Een eerste nieuwkomer was het Gewoon Vliesje (*Athelia epiphylla*), dat reeds vanaf mei op de onderkant van drie houtsoorten werd aangetroffen. Begin oktober werden er op een nog vrij hard stuk wilgenhout, de minuscule vruchtlichamen gevonden van *Trematosphaeria pertusa* (geen Nederlandse naam). Op Esdoorn tenslotte kon voor de eerste maal *Sporoschisma mirabile* (geen Ned. Naam) genoteerd worden.

De Grijsze Suikertrilzwam (*Myxarium grilletii*), die reeds enkele jaren voordien werd aangetroffen op Populier, kwam deze maal voor op Meidoorn; Deze trilzwamachtige is minder zeldzaam, althans in Vlaanderen, dan dat men in Nederland als 'uiterst zeldzaam' laat uitschijnen.

Van de Plaatjeszwammen die deel uitmaken van de terminale fase, deden enkele *Mycena* het nog eens over, zij het dan met minder vruchtlichamen dan de vorige jaren. De Voorjaarsmycena (*Mycena abramsii*), die zich reeds vroeg in mei vertoonde, kwam voor op Eik met slechts 1 exemplaar. Voor de andere vertegenwoordigers van dit geslacht moest gewacht worden tot september/oktober met *Helmycena* (*M. galericulata*) op 4 en *Draadmycena* (*M. filopes*) op alle houtsoorten; ook hier waren er slechts weinig vruchtlichamen aanwezig.

Naast de reeds genoemde Grijsze Suikertrilzwam kon voor de trilzwamachtigen nogmaals de Witte Suikertrilzwam (*Stipella dubia*) op 3 houtsoorten genoteerd worden tegenover 6 in 2000.

Zoals van tabel 3 kan afgelezen worden is de vermindering op alle houtsoorten algemeen, zo ook bij de Plaatjesloze zwammen (*Aphyllorphorales*). Alleen Vlier deed het met 9 soorten een stuk beter dan de andere houtsoorten. Toch blijven deze zwammen, die meestal worden aangetroffen op de onderkant van de grondrakende houtresten, met 13 soorten de meerderheid uitmaken van alle aangetroffen ordes, wat ook het geval was in 2000, maar toen kwamen er nog 16 soorten, en in 1999 zelfs nog 20 soorten voor, wat een logisch gevolg betekent in de ontbinding van dood hout. Dit geldt ook voor de plaatjeszwammen waarvan er in 2001 slechts 6 soorten voorkwamen daar waar er in 2000 nog 12 konden opgetekend worden.

Het Geweizwammetje. Ook dit jaar waren ze nagenoeg

	Aantal soorten	Aantal nieuwe soorten	Totaal aantal soorten tijdens 't onderzoek
1990	27	-	27
1991	40	23	50
1992	59	35	85
1993	78	22	107
1994	73	21	128
1995	82	20	148
1996	82	19	167
1997	78	9	176
1998	64	7	183
1999	49	5	188
2000	54	6	194
2001	41	3	197

Tabel 3: Overzicht van het aantal soorten zwammen dat genoteerd werd op de verschillende houtsoorten in het verloop van 1990/2001, inclusief Myxomycetes en Deuteromycetes.

nog op alle houtsoorten aanwezig, vooral op de meest compacte. De toenemende vermolming van het hout zal uiteindelijk ook het einde betekenen van deze ‘beentjes van Napoleon’.

Naast de vermosing, die reeds enkele jaren het dode hout koloniseert, is het nu ook de beurt aan boomzaailingen en varens die zich op de vochtige molmlaag thuis voelen. Op de strooisellaag, die gevormd wordt door het uiteenvallen van het hout en verspreid voorkomt onder en rond de overgebleven houtresten, zijn het de hogere planten, met vooral Kleine veldkers (*Cardamine hirsuta*), die hier dominerend aanwezig zijn en die ook op de zachte houtvezels van enkele houtsoorten een geschikte groeiplaats vinden. Trouwens is het op deze strooisellaag dat we de grond-bewonende paddestoelen kunnen verwachten.

Besluit

Wat heeft de resterende, verbrokkelende biomassa nog te bieden? Welke paddestoelen stellen er nog belang in? Zijn er bij de finalisten, na 12 jaar, nog liefhebbers voor de overgebleven kruimels van de eens zo rijk gedekte tafel? We gaan afwachten, tot volgend jaar.– Met dank aan A. Deceuninck voor de foto's bij dit artikel.

Resultaten vleermuistelling Fort 7 29/12/01

Notulist : Wim Van Deynze

Grootoorvleermuis (*Plecotus auritus*)

Droge gracht :

- Droge gracht links : 1 Watervleermuis
- Droge gracht midden (via deur 44) : 1 Grootoorvleermuis
3 Snorvleermuizen
2 Franjestaarten

Caponnières en hoofdfront :

- Rechter schouderhoekcaponnière : 1 Snorvleermuis
- Rechter uitkijktoren : 1 Snorvleermuis
- Rechter kruitkamer : 1 Snorvleermuis
- Hoofdfront : 1 Dwergvleermuis
- Rechterbuitencirkel : 1 Rosse Vleermuis
- Linkerbuitencirkel : 1 Watervleermuis
- Linker schouderhoekcaponnière : 1 Watervleermuis
- Linker kruitkamer : 4 Snorvleermuizen
1 Watervleermuis
- Gang : 3 Snorvleermuizen

Binnenfort :

- 2de verdiep : 2 Snorvleermuizen
1 Watervleermuis
- Gang op dak : 1 Snorvleermuis

Ingang :

- Wachtlokaal trap links : 1 Snorvleermuis

Totaal voor winter 2001-2002 : 27 exemplaren

Snorvleermuis (<i>Myotis mystacinus</i>):	17
Watervleermuis (<i>Myotis daubentonii</i>):	5
Franjestaart (<i>Myotis nattereri</i>):	2
Dwergvleermuis (<i>Pipistrellus pipistrellus</i>):	1
Grootoorvleermuis (<i>Plecotus auritus</i>) :	1
Rosse Vleermuis (<i>Nyctalus noctula</i>) :	1

Hobokense Polder-nieuws

Contactpersoon geleide natuurwandelingen:
Hobokense Polder
**Annie Vandeweyer - Van Zwieten, Zomer-
dijkstraan 4 2600 Hoboken Tel. 03/828 37 60**

Vandalisme stelt de komst van Konikpaarden en Gallowayrunderen in de Hobokense Polder uit

We zijn wel wat gewoon in de Hobokense Polder. Sluikstort, graffiti, beschadiging, vernieling, ontvreemding; we hebben het al allemaal gehad. Vooral de informatieborden, de kijkhut en de educatieve borden moeten het vaak bekopen. Alhoewel we dus meestal wel een beetje voorbereid zijn, duiken, bij de vaststelling van een nieuw probleem, toch telkens weer dezelfde gevoelens op. Ongeloof, verbazing, kwaadheid, teleurstelling. Berusting kenden we tot op heden gelukkig niet. Vol goede moed blijven we verantwoordelijken opbellen, werkzaamheden hervatten, beschadigingen herstellen, verloren voorwerpen opsporen. De ervaring leerde ons immers dat, na een eerste grondige herstelling, het ergste leed geleden is. Niet zo voor de omheining van het begrazingsproject in de graspolder.

Toegegeven, de realisatie van een nieuw project van de Werkgroep Hobokense Polder laat vaak wat langer op zich wachten dan voorzien. Dit is waarschijnlijk een beetje eigen aan een vrijwilligerswerking, maar heeft ook te maken met het aanvragen van erkenningen, subsidies, bouwvergunningen en het afhankelijk zijn van de planning van de uitvoerders. Het geduld wordt op de proef gesteld, het resultaat mag er echter meestal wel zijn.

Ook het idee van een begrazingsproject in de Hobokense Polder bestaat al geruime tijd. Het kreeg een eerste vaste vorm in het beheersplan van 1997, waarin staat dat in de toekomst beheer onder vorm van begrazing mogelijk moet zijn voor een aantal delen in het gebied (Nieuwe graspolder, graslanden Centrale deel). Sindsdien werd het idee verder uitgewerkt. Eerst werd gedacht om een proefproject op te starten op een kleine oppervlakte in het Centrale deel. Na rijp overleg werd besloten dat deze locatie te afgelegen is en werd geopteerd voor een veel grotere oppervlakte in de meer open en meer bezochte Nieuwe graspolder. Eind 2000 startten er dan gesprekken met Natuurreservaten V.Z.W. rond een intensieve samenwerking op het vlak van natuurbeheer. Naast afspraken rond het reguliere beheer (maaieren van grasvelden, onderhoud van de wandelpaden) wordt er veel aandacht besteed aan het opstarten van een begrazingsproject. WHOP en Natuurreservaten V.Z.W. komen tot een overeenkomst en er kan gestart worden met de voorbereidingen van het raster.

Vrijwilligers van de WHOP starten met het vrijkappen van een strook waar de 2 km-lange omheining zal komen. Ze

worden af en toe bijgestaan door scoutsgroepen die komen werken in het kader van het écohandje. In april 2001 zet de sociale werkplaats 'Natuur- en landschapszorg' van Natuurreservaten V.Z.W. de werken verder. Het plaatsen van de paaltjes blijkt, door de zeer harde ondergrond, een moeilijk karwei. De werken aan het raster liggen een tijdje stil, gezien men op zoek moest gaan naar aangepast materiaal. Tevens wordt het resultaat van de subsidieaanvraag bij het Vlaamse Gewest en de stad Antwerpen afgewacht. In oktober 2001, wanneer de reguliere beheerswerken achter de rug zijn en de subsidie is toegekend, wordt er verder aan de omheining gewerkt. Het eerste vandalisme duikt hier reeds op; verschillende paaltjes worden losgemaakt en komen in de struiken terecht.

Tegen het einde van het jaar 2001 is de prikkeldraad gerealiseerd. Via meerdere informatiebordjes langsheen de omheining wordt de wandelaar op de hoogte gebracht van het begrazingsproject. Er wordt in deze tekst benadrukt dat de wandelaar van harte welkom blijft binnen het gebied. Op drie plaatsen zijn toegangspoortjes voorzien zodat het gele wandelpad verder gevolgd kan worden. Er wordt ook een informatiefolder opgesteld met de bedoeling deze te verspreiden bij de buurtbewoners op het moment dat de dieren effectief toekomen.

De werkzaamheden zijn echter nog niet beëindigd. Als extra beveiliging wordt ook nog een schrikdraad (met elektriciteit via zonne-energie) voorzien. Nog voor er met deze werken kan gestart worden, bellen meerdere wandelaars ons op met de melding dat de prikkeldraad op verschillende plaatsen werd vernietigd. Uiteindelijk blijkt de draad op meer dan 25 plaatsen doorgeknipt te zijn. Ook verschillende informatiebordjes zijn verdwenen.

Vrij snel begint de sociale werkplaats aan de herstellingen (kostprijs: ca. 1200 euro). De bedoeling is na herstel van de prikkeldraad en bevestiging van de schrikdraad de dieren onmiddellijk te laten overkomen. Onder vrijwilligers wordt een beurtrol afgesproken voor een intensieve controle van de draad. Op 16 januari 2002 is de prikkeldraad hersteld, op 22 januari 2002 is de schrikdraad bevestigd. Echter nog voor de eerste koe de polder betreedt, stromen op 24 januari 2002 de meldingen van een nieuwe vernieling van de omheining alweer binnen.

De teleurstelling is groot. Zowel de vrijwilligers als de sociale werkplaats hebben reeds heel wat werk verzet om dit begrazingsproject te realiseren. De motivatie wordt op de proef gesteld. Ook de kostprijs, waar voornamelijk subsidiegeld voor aangewend wordt, loopt op; de nieuwe herstelling betekent een extra kost van ca. 3500 euro. Een klacht wordt neergelegd bij de politie, een nieuw krantenartikel verschijnt en de koppen worden nog eens bij elkaar gestoken. Opnieuw wordt geopteerd voor een snelle herstelling van de omheining met onmiddellijke plaatsing van de dieren. Ervaring in andere gebieden leert immers dat het vandalisme afneemt wanneer de dieren effectief aanwezig zijn. Ook wordt getracht de pers en de politie nauwer bij dit incident te betrekken. Nog andere ideeën werden geopperd maar blijken qua kostprijs en/of tijdsinvestering moeilijk haalbaar. De vergelijking met het sluikstortprobleem kan hier opgaan; een permanente controle blijkt een noodzaak maar is onbegonnen werk.

Op het moment dat u dit artikel leest, bestaan er twee mogelijkheden: ofwel zitten een aantal mensen met de handen in het haar naar nieuwe oplossingen te zoeken, ofwel grazen paarden en koeien rustig binnen de omheining van de Graspolder. Wij hopen met u op het laatste. Mocht u vragen, ideeën of opmerkingen hebben rond dit begrazingsproject, aarzel niet om onze contactpersonen (Danny Jonckheere of Wim Mertens) te contacteren.

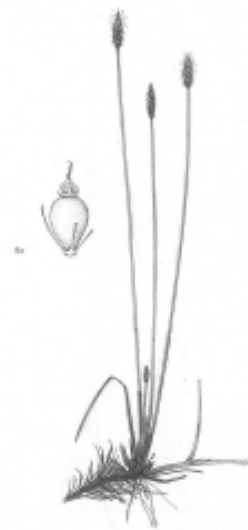
Ingrid Goovaerts

Nieuwe planten in de Hobokense Polder (2000-2001)

Tijdens de jaren 2000 en 2001 werd in de Hobokense Polder een planteninventarisatie uitgevoerd, waarbij de verspreiding van 208 plantensoorten in hokken van 70 x 70 m werd onderzocht. De resultaten van dit onderzoek zullen in latere publicaties verschijnen. Tijdens deze periode werden 21 soorten ontdekt die nog niet op de officiële plantenlijst van de Hobokense Polder voorkwamen (zie tabel). Met deze soorten erbij werden sinds 1970 in de Hobokense Polder in totaal 502 soorten hogere planten waargenomen (456 sinds 1994). De meeste van deze soorten zijn niet echt zeldzaam in

Vlaanderen, maar volgens de meest recente Vlaamse rode lijst¹ van hogere planten zijn twee van deze soorten zeldzaam, één zeer zeldzaam en één achteruitgaand. Zeldzame en zeer zeldzame soorten zijn soorten die op een (zeer) beperkt aantal plaatsen voorkomen, maar waarvan geen neerwaartse trend wordt vastgesteld. Een achteruitgaande soort is een soort die momenteel niet als bedreigd wordt beschouwd, maar waarvan is aangetoond dat ze de laatste decennia achteruit is gegaan.

Hoe komen deze planten nu in een erg geïsoleerd natuurgebied als de Hobokense Polder terecht? De Tuinwolfsmelk, die in de berm langs de Scheldelei groeit, is hoogstwaarschijnlijk met aldaar gestort tuinafval meegekomen. Hoe de andere planten de Hobokense Polder bereikt hebben, weten we niet, maar aan de hand van hun verspreidingsmechanismen kunnen we wel enkele gokjes wagen. De manier waarop de nieuwe soorten hun zaden of vruchten (of andere plantendelen) verspreiden, wordt weergegeven in bovenstaande tabel. Sommige soorten maken gebruik van meer dan één verspreidingswijze. Bepaalde soorten worden over grotere afstanden door de wind verspreid (Ruwe Smele, Heggenduizendknoop en Bijenorchis). Andere soorten kunnen grote afstanden overbruggen met hulp van dieren, hetzij inwendig als de zaden of de vruchten worden gegeten (Amerikaans

Slanke waterbies (*Eleocharis palustris*)

Krentenboompje, Wilde Kamperfoelie, Kruisbes en Grote Egelskop), hetzij uitwendig als de zaden of vruchten via de pels, veren of huid worden getransporteerd (Slanke Waterbies, Sikkelklaver en Moerasvergeet-mij-nietje). Andere soorten, veelal waterplanten, worden via stromend water verspreid (Witte Waterlelie, Moerasvergeet-mij-nietje, Heggenduizendknoop, Kleine Duizendknoop en Grote Egelskop). Op deze manier kunnen de planten de Hobokense Polder echter niet bereiken (met uitzondering van de Schelde-oever), aangezien er geen oppervlaktewater naartoe stroomt. De verspreidingsmechanismen van de overige soorten werken slechts over korte afstand. Bij de windstrooiers worden de zaden uit de rijpe vruchten gestrooid doordat de plant in de wind heen en weer beweegt (Rapunzelklokje, Late Ogentroost, Tengerere Vetmuur en Moederkruid). Hierbij zullen de zaden niet veel verder dan 1 meter van de moederplant terecht komen. Andere soorten laten hun zaad over korte afstanden meevoeren door regenwater of wegsplattend regendruppels (Rapunzelklokje, Sikkelklaver, en Kleine Duizendknoop). Soorten die verspreid worden door mieren vormen een

¹ Rode lijsten zijn internationaal gehanteerde instrumenten die per organismengroep (bv. hogere planten, dagvlinders, zweefvliegen, ...) aangeven welke soorten al dan niet bedreigd zijn binnen een bepaald areaal.

aparte groep (Kruipend Zenegroen, Tuinwolfsmelk en Drienerfmuur). De zaden hebben een klein aanhangsel, dat een lekkernij vormt voor mieren (het zogenaamde mierenbroodje). Aangezien mieren geen kilometers afleggen, verspreiden ook deze soorten zich in regel niet ver. Tenslotte is er nog een soort die door het wegschieten van haar zaden zelf voor de verspreiding instaat, nl. Robertskruid.

Blijkbaar kunnen de korteafstandsverspreiders (Kruipend Zenegroen, Rapunzelklokje, Drienerfmuur, Late Ogentroost, Tengere Vetmuur, Robertskruid en Moederkruid) sporadisch toch beroep doen op andere mechanismen die hun verder voeren, om zo geïsoleerde natuurgebieden als de Hobokense Polder te bereiken.

Eens aangekomen moeten de soorten ook een geschikte plaats vinden. Eigenlijk moet het zaad op een plaats terecht komen, waar kieming mogelijk is en waar de kans bestaat om uit te groeien tot een volwassen plant. Dit geschikt milieu verschilt van soort tot soort.

- Kruipend Zenegroen, Rapunzelklokje, Late Ogentroost, Sikkelklaver, Tengere Vetmuur en Bijenorchis zijn soorten van vochtige tot droge graslanden op matig voedselrijke bodems. Rapunzelklokje, Sikkelklaver en Bijenorchis wijzen op basische en/of kalkrijke omstandigheden. Deze standplaatsen komen blijkbaar overvloedig voor in de Nieuwe graspolder waar bijna al deze soorten werden aangetroffen.
- Ruwe Smele, Slanke Waterbies en Moerasvergeet-mij-nietje zijn soorten van natte graslanden. Ruwe Smele komt tevens voor in vochtige bossen. Het Moerasvergeet-mij-nietje wijst op voedselrijke standplaatsen, de andere twee op matig voedselrijke. Ze werden gevonden op sterk uiteenlopende plaatsen.

Ruwe Smele in graslanden van de voormalige volks-tuintjes, Slanke Waterbies in twee moerasvegetaties tussen Gewone Waterbies en Kleine Lisdodde, Moerasvergeet-mij-nietje groeit massaal op de oevers van de Nieuwe Zandweel en iets minder uitbundig op de oevers van het Rallegat.

- Grote Egelskop en Witte Waterlelie zijn waterplanten of planten van verlandingsituaties in matig voedselrijk tot zeer voedselrijk water.
- Robertskruid, Wilde Kamperfoelie, Drienerfmuur, Heggenduizendknoop, Kruisbes en Amerikaans Krentenboompje zijn bos- en struweelsoorten van nogal uiteenlopende standplaatsen. Ook Kruipend Zenegroen en Ruwe Smele komen regelmatig in bossen voor. Drienerfmuur, Wilde Kamperfoelie en Heggenduizendknoop komen voor in droge bossen, meestal op voedselarme standplaatsen (Heggenduizendknoop ook op rijkere). Wilde Kamperfoelie kan net als Kruisbes en Robertskruid ook in vochtige bossen voorkomen. Kruisbes komt op voedselarme, basische bodems voor en Robertskruid op matig voedselrijke tot zeer voedselrijke bodems. Amerikaans Krentenboompje, een exoot, blijkt zich in onze streken voornamelijk te vestigen op vochtige tot droge, arme en zure standplaatsen. De bossoorten verschijnen verspreid over het gebied, maar eigenaardig genoeg niet in het aangeplante polderbos.

Ik hoop volgend jaar opnieuw verslag te kunnen uitbrengen over nieuw verschenen soorten in de Hobokense Polder, want dit zou betekenen dat de soortenrijkdom verder blijft toenemen en dat ik weer aardig wat tijd in de Hobokense Polder heb kunnen vertoeven.

Wim Mertens

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Rode lijst categorie	Verspreidingsmechanismen
<i>Ajuga reptans</i>	Kruipend Zenegroen		mieren
<i>Amelanchier lamarckii</i>	Amerikaans Krentenboompje		dieren (inwendig)
<i>Campanula rapunculus</i>	Rapunzelklokje		windstroofier, regenwater
<i>Deschampsia cespitosa</i>	Ruwe Smele		wind
<i>Eleocharis uniglumis</i>	Slanke Waterbies	zeldzaam	water, dieren (uitwendig)
<i>Euphorbia peplus</i>	Tuinwolfsmelk		mieren, water
<i>Geranium robertianum</i>	Robertskruid		zelf
<i>Lonicera periclymenum</i>	Wilde Kamperfoelie		dieren (inwendig)
<i>Medicago falcata</i>	Sikkelklaver	zeldzaam	dieren (uitwendig), regen-water
<i>Moehringia trinervia</i>	Drienerfmuur		mieren
<i>Myosotis palustris</i>	Moerasvergeet-mij-nietje		dieren (uitwendig), water
<i>Nymphaea alba</i>	Witte Waterlelie		water
<i>Odontites vernus subsp. serotinus</i>	Late Ogentroost	achteruitgaand	windstroofier
<i>Ophrys apifera</i>	Bijenorchis	zeer zeldzaam	wind
<i>Polygonum dumetorum</i>	Heggenduizendknoop		wind, water
<i>Polygonum minus</i>	Kleine Duizendknoop		(regen)water
<i>Ribes uva-crispa</i>	Kruisbes		dieren (inwendig)
<i>Sagina apetala</i>	Tengere Vetmuur		windstroofier
<i>Scirpus x scheuchzeri</i>			dieren (uitwendig)
<i>Sparganium erectum</i>	Grote Egelskop s.l.		water, dieren (inwendig)
<i>Tanacetum parthenium</i>	Moederkruid		windstroofier

Educatief

Natuur in de Stad

Halfmaantje

Op de grens van Berchem, Wilrijk en Antwerpen ligt een fortrestant dat een belangrijke plaats in het Ringbos inneemt. Nu onze vereniging zich meer en meer engageert voor het natuurbehoud en de versterking ervan in de stedelijke omgeving, breng ik voor onze leden deze bijdrage. In het Ringbos, ten zuiden van de Brilschans, ligt het *Halfmaantje*.

Historiek

Dit restant van de grote omwalling (1865) is nog herkenbaar in de V-vormige punt waarover een thans geasfalteerde weg loopt. Dat kunt u op bijgaand oud kaartje van Huybrechts & Cie (ca. 1895) zien. Ook in de Kleine Ring loopt de oude kasseiweg verder, waarlangs zich een oude haag van Eenstijlige Meidoorn bevindt. Van de bosflora is zo goed als niets bewaard in het park zelf. In de restanten in de snelweg bevinden zich nog Bosanemoon, Boshyacint en Sneeuwkllokje. De bermen die hieraan grenzen zijn buitengewoon schraal met indicatoren als Kleine Leeuwentand, Muizenoor, Gewone Veldbies, Eekhoorngras, Eenjarige Hardbloem, Pilzegge en diverse soorten Haarmos. Een afspiegeling van de heischrale flora die hier eeuwenlang standhield.

Het Halfmaantje is op een deel van het oude "Lippelo" modo "Ter Woestine" opgetrokken geweest. Historicus Prims schetst de evolutie van dit goed in een artikel in Antwerpiensia 1931 (zie ref. hieronder). Midden 19e eeuw behoorde Lippelo, ondertussen "Vogelzang" geheten, aan Pieter Jozef De Caters-Ergo. Bij de bouw van de Brialmontomwalling verminkt, ging het restant nadien over aan diamanthandelaar Latinie, laatst sprak men aldus van het "kasteel van Latinie". Hoewel deze Latinie maar kort eigenaar is geweest, wordt de naam in oudere werken veel geciteerd. Hij moet voor de toenmalige schrijvers hebben geklonken als een klok.

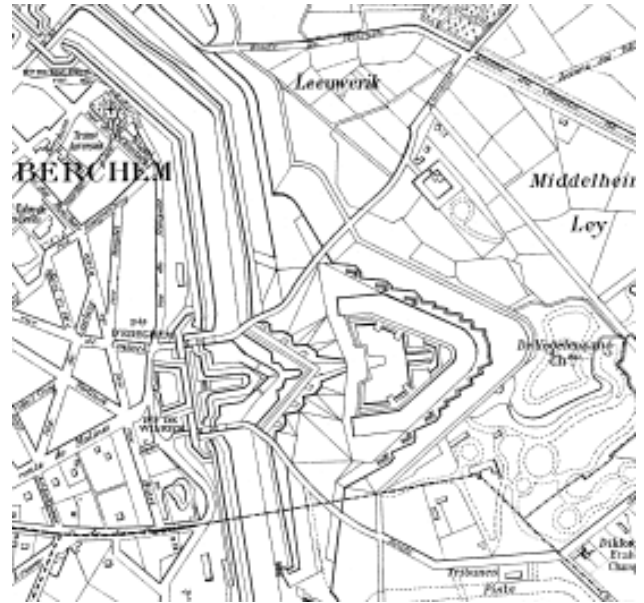
Huidig gebruik

Het park is voor 90% omgezet in sportgazon, omgeven door een hoge afsluiting en een asfalten fietspad. Het is werkelijk gestolen van de gemeenschap en duidelijk in overtreding met het wettelijk statuut van Park, volgens wet en Gewestplan. De elitaire bestemming als sportveld heeft tot een nieuw hoera! voor de auto geleid. Het staat er vol wagens, want echte sportmannen rijden niet met de fiets en wonen zelfs niet op loopafstand van 'hun' sportclub.

Situering

Het Halfmaantje ligt in het Nachtegalenparkcomplex,

waar het de verbinding vormt met de bermen en struwelen van het Ringbos. Er is één doorgang naar de snelweg die danig verborgen ligt. Een fietspad met verlichting, dat niets met het parkgebruik te doen heeft, loopt langs de rand, tussen de ingang aan de Dikke Mee en de dreef over de Craeybeckxtunnel. Als afscheiding met de snelweg is een hoge aarden wal met puin en grond van onbekende oorsprong aangelegd.

Plattegrond: detail "Halfmaantje" uit plan Huybrechts & Cie [ca. 1895]. (verz. Wim Strecker).

Het plantenkleed

Alleen de buitenrand is nog natuurlijk, en bijna geheel in gebruik als geluidswal. Eén deel is redelijk gerijpt (35 jaar ongemoeid gelaten), en er heeft zich een kruidlaag met een mooie populatie Bosviooltje, Speenkruid, Bosklimopereprijs en IJle Zegge kunnen vestigen. In de goed ontwikkelde struiklaag herkennen we een kalkminnende gemeenschap van Echte Liguster, Duindoorn en Sleedoorn, die mogelijk niet oorspronkelijk zijn, maar op een vrij natuurlijke wijze de minerale bodem weten te veroveren. Er is ook een mooie kolonisatie met Brem waar te nemen. Kardinaalsmuts, die in enkele bosjes in de snelweg nog is waargenomen, ontbreekt hier helaas. De rest van de geluidswal is bedekt met een boomlaag die bijna volledig uit exoten bestaat, waaronder Tamme Kastanje, Italiaanse Populier, Spaanse Aak en Amerikaanse Vogelkers. Her en der staat een Gewone Es, een Ruwe Berk, een Zomereik. Een tweede deel is recent aangevoerd. Dit omsluit nog een stort waar voornamelijk exoten als Japanse Duizendknoop, Gewone Esdoorn en Witte Paardekastanje de strijd met Ruwe Berk, Zomereik en Iep beslechten met gekend resultaat. Op de jonge puinheuvel werd een poging tot aanplanting van bomen en struiken verricht, die de ontwikkeling van de droge ruigte ernstig bemoeilijkt en een spontane rijping van het oppervlak geheel dreigt te blokkeren. Er werden Canadese en Gele Kornoelje, Beuk en

een Spaanse Aak aangeplant, tot op de bovenkant. De ruigten die zich ontwikkelen in het volle licht herbergen o.a. Kaardenbol, Zwarte Toorts, Koningskaars, Kleine en Middelste Teunisbloem. Er zijn overgangen met pioniersgemeenschappen van Gewoon Duizendguldenkruid, Bleekgele Droogbloem, Breukkruid en Gewone Reigersbek en sluiergemeenschappen met o.a. Hop, Haagwinde en Heggenduizendknoop. De bermen naast het fietspad zijn duidelijk zonder aanzien voor het natuurschoon gemaaid, zodat Tormentil, Muizenoor en Schermhavikskruid zich nauwelijks kunnen handhaven, laat staan uitbreiden. Van typische soorten als Margriet is helemaal niets meer overgebleven.

Dierenleven

Aan het groot aantal dode slakken op het fietspad is te merken dat er wat te beleven valt. Op een zachte dag in februari kun je steeds Sijzen en Putters zien die zich te goed doen aan de zaadjes van Kaardenbol, Zwarte els en Ruwe berk. Sperwer is er vrijwel steeds boven het bosje te zien. Ooit heb ik hier Kruisbekken gezien, maar dat is zéér lang geleden. In de zomer kun je hier goed de aankomende roofvogels bekijken, zoals Buizerd, Boom- en Tornvalk.

Toekomst

Met een krop in de keel schrijf je tegenwoordig dit woord. Men overweegt een klassering als Beschermd Landschap, voor het gehele Nachtegalenpark. Bij een goed natuurgericht beheer is het mogelijk iets van de schoonheid van dit landschap te herstellen, en de bermen van het fietspad en de geluidswal als natuurverbingsgebied op te nemen in een totaalplan voor duurzame ontwikkeling van onze stad.

Erik Molenaar en Wim Strecker (Illustraties)

PRIMS, Floris : "Het archief van den Vogelenzang", in: "Antwerpiensia 1931 - 5e Reeks", De Vlijt : Antwerpen, 1932, p.303-311.

De Muskusrat

Inleiding

De muskusrattenbestrijding roept bij heel wat mensen tegengestelde gevoelens op, en het is niet altijd eenvoudig om mensen te overtuigen van de noodzaak van deze bestrijding.

Net zoals andere exoten kunnen muskusratten een ware ramp betekenen voor het lokale ecosysteem. Ze veroorzaken vooral schade aan landbouwgewassen, oevers en dijken. Maar ook in natuurgebieden kunnen zij veel schade aanrichten.

De ontwikkeling van een natuurlijke watervegetatie wordt tegengewerkt door hun aanwezigheid, en als aanvulling op hun plantaardig dieet eten ze schelpdieren zoals Zwanenmossel en slakken. Dus het gezegde 'dat beestje doet toch niets verkeerd' klopt niet helemaal.

De Muskusrat (*Ondatra zibethicus*)

De Muskusrat, ook wel eens ten onrechte Bisamrat genoemd, is geen 'echte' rat maar een nauwe verwant van de woelratten, veldmuizen en bevers. Ze heeft een groot en gedrongen lichaam. De stompe kop loopt ongemerkt over in de romp. De Muskusrat meet 26 à 40 cm en weegt tot ruim 1,5 kg. De staart is lang (19 à 27 cm) en zijdelings afgeplat. Ze heeft geen zwemvliezen maar stevige borstel-haren aan de tenen van de achterpoten. De pels is donkerbruin aan de rugzijde en licht-bruingrijs aan de buik. De ogen en oren zijn klein.

Voortplanting

Muskusratten paren van maart tot september. De draagtijd is 28 à 30 dagen. De wijfjes kunnen jaarlijks tot 3 nesten van elk 5 à 7 jongen werpen. De jongen worden 3 à 4 weken gezoogd. De jonge muskusrat is naakt en blind. Ze weegt 20 gram en meet 10 cm. Na 5 dagen kan ze reeds drijven. De vacht verschijnt na een week en na 2 weken gaan de oogjes open en begint ze te zwemmen. Haar gewicht is dan reeds verviervoudigd en haar grootte verdubbeld. De groeisnelheid hangt af van de hoeveelheid en de aard van het voedsel.

Na 3 à 4 maanden is de jonge muskusrat bijna even groot als een volwassen dier, maar de geslachtsorganen zijn slechts na 6 à 7 maanden volgroeid. Vroege voorjaarsjongen kunnen zich diezelfde zomer reeds voortplanten als hun voeding goed is.

Een zuiver theoretisch (maar redelijk realistisch) rekensommetje beginnend met 2 paar muskusratten die elk 15 jongen hebben het eerste jaar, dat er bij deze jongen evenveel vrouwelijke als mannelijke exemplaren zijn en deze ook onderling paren en dat deze paren ook steeds 15 jongen per jaar hebben. Rekening houdend met een jaarlijkse mortaliteit van 70% onder alle muskusratten (dus dat van elke 10 dieren er slechts 3 in leven blijven) geeft na 5 jaren een aantal van reeds 428 muskusratten. Trekt men dezelfde berekening door tot 10 jaren dan heeft men maar liefst 46.147 van deze beestjes.

Verspreiding

De Muskusrat komt van nature voor in Noord-Amerika. Daar heeft ze een vaste plaats in het lokale ecosysteem en wordt de populatie in de hand gehouden door natuurlijke vijanden, strenge winters, ziekten,....

In 1905 werden de eerste 5 muskusratten geïmporteerd in Dobruška (bij Praag) door een Tsjechische prins, die hen als jachtwild uitzette. Deze dieren voelden zich er gauw thuis en hun aantal vermeerderde snel. Twintig jaar later was een gebied met een doorsnede van 500 km veroverd.

In 1928 kregen in België 3 fokkerijen de toelating om met de kweek van muskusratten te starten (Begijnendijk, Huissignies en Manderfeld). In Amerika werden in die tijd immers goede zaken gedaan met de kweek van muskusratten voor de bonthandel.

Een aantal muskusratten ontsnapten al gauw uit deze kweekerijen en plantten zich snel voort.

Daarenboven bleek de fokkerij van muskusratten in Europa niet het verwachte resultaat op te leveren.

In Amerika vormden de muskusratten een dichte zachte vacht onder invloed van de strenge winters. De Europese winters waren echter veel zachter, waardoor een minderwaardige pels gevormd werd. Reeds in 1930 werden de vergunningen voor de 3 fokkerijen ingetrokken.

De reeds ontsnapte muskusratten pasten zich echter ook hier zeer goed aan en begonnen aan de verovering van Noord-België.

Later ontsnapten er op vele andere plaatsen in Europa nog muskusratten uit kweekerijen en nu bewonen ze bijna gans Europa.

Gedrag

Muskusratten zijn schuwe nachtdieren en mijden de mens. Ze zijn sterk aan water gebonden en kunnen uitstekend zwemmen en duiken. Zwemmend kunnen ze afstanden afleggen tot 20 km. Ze kunnen meer dan 10 minuten onder water blijven.

Ze komen meestal voor in landbouw- en natuurgebieden, langs waterlopen en plassen.

Muskusratten verplaatsen zich vooral via het water. Ze komen er enkel uit om te eten langs de oevers.

Muskusratten leven niet in groepen, maar per koppel. Elk koppel bakent een eigen territorium af door middel van geurmerken (muskus) en uitwerpselen. Dit territorium wordt door het koppel verdedigd tegen andere muskusratten.

De Muskusrat (zowel het mannetje als het wijfje) heeft klieren aan de buik, nabij de geslachtsorganen, waarmee muskus afgescheiden wordt. Bij de mannetjes is de afscheiding zeer belangrijk tijdens de migraties in de lente. De uitwerpselhoopjes zijn vooral te vinden langs oevers en op drijfhout, eilandjes,...

Voeding

Muskusratten zijn hoofdzakelijk vegetariërs en eten voornamelijk jonge sappige planten zoals jonge rietscheuten en andere waterplanten, maar ook land- en tuinbouwgewassen zoals maïs, aardappelen, bieten, granen, e.a. Ze

kunnen grote oppervlakten gewassen vernielen langs waterlopen. Ook schelpdieren en slakken staan op het menu van de Muskusrat.

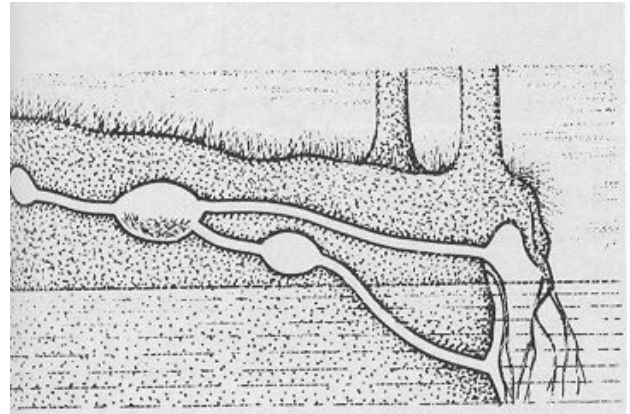
De muskusratten eten hun voedsel ter plaatse op. Wanneer er jongen zijn in het nest, wordt voedsel naar het hol geslept.

Nest

Ze maken hun nest in gangenstelsels (soms tot 12 m diep), in oevers van waterlopen en plassen. Hierdoor kunnen ze verzakkingen van oevers, afkalven van oevers en zelfs dijkbreuken veroorzaken. Een Muskusrat zou per jaar tot 1m³ grond in de waterlopen brengen.

Onder de meest spectaculaire gevolgen van de muskusrattenplaag moeten de overstromingen van de Demer- en Dijlevallei in de winter van 1965-1966 gerekend worden. Hierbij werden 279 woningen onder water gezet en was er voor vele miljoenen frank schade aangericht.

De gangenstelsels hebben steeds verschillende ingangen onder en boven water. Vooral in het najaar en de winter

worden in het hol voedselvoorraden opgeslagen. De dieren houden echter geen winterslaap. Tijdens de winter worden op plaatsen waar geen steile oevers zijn (o.a. moerasgebieden) of bij langdurige overstroming (zoals in sommige meersgebieden) winterhutten gebouwd door de muskusratten. In moerassen of andere vochtige plaatsen waar geen geschikte oevers aanwezig zijn worden deze hutten in de zomer gebruikt voor het jongen. Ze zijn opgebouwd uit proppen van organisch materiaal zoals gras, bladeren en takken en eventueel modder. De ingang zit steeds onder water. Indien de oevers het toelaten, kiezen de muskusratten nochtans een hol boven een hut.

Bestrijding

Reeds in 1938 (K.B. 10-02-1938, B.S. 24-02-1938) werd een Koninklijk Besluit uitgevaardigd waarbij de verdeling van de Muskusrat verplicht werd.

In 1945 werd een premiesysteem ingevoerd door het Rijk, waarbij 100 BEF per Muskusrat, gevangen rond de dijken, uitbetaald werd. Al gauw werden muskusratten 'gekweekt' om aan de Staat te verkopen, waardoor de populatie bleef stijgen. Dit systeem werd in 1950 dan ook afgeschaft.

Tegenwoordig wordt de bestrijding uitgevoerd door professionele rattenvangers in dienst van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Provinciebestuur, Gemeentebestuur en privé-ondernemingen.

Er wordt voorrang gegeven aan mechanische bestrijding zoals klemmen en fuiken. Dit om de dieren op een snelle en pijnloze manier te doden en ze niet onnodig te laten lijden.

Door de mensen van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap wordt voor de bestrijding van muskusratten totaal geen gebruik meer gemaakt van gif of giftige lokazen. Dit geldt echter spijtig genoeg nog niet voor alle provincie- en gemeentebesturen waar af en toe nog wel gebruik gemaakt wordt van gif.

Geldende wetgeving

De Muskusrat is opgenomen in de lijst van 'voor planten en plantaardige producten schadelijke organismen' (K.B. 19-11-1987).

Dit houdt in dat iedere verantwoordelijke van terreinen, waterlopen of plassen (ook privé- vijvers) waar muskusratten kunnen voorkomen, gehouden is voldoende en efficiënte maatregelen te nemen om de muskusratten te bestrijden.

Iedere verantwoordelijke is verplicht medewerking te verlenen wanneer een hogere overheid een verdelgingscampagne organiseert. Deze medewerking omvat onder meer de verplichting fuiken, klemmen, alsook bestrijdingsmiddelen op zijn goed te gedogen.

Daarenboven is het verboden levende muskusratten te houden of te verhandelen.

Walter Van Kerkhoven

Te koop !

VOGELKASTJES

We beschikken in onze afdeling over een aantal houten vogelkastjes, die graag als wiegje zouden dienen voor jonge Kool- of Pimpelmezen.

Wens je zo een nestkastje te bekomen? Geef vliegensvlug een seintje. In (april en) mei legt elke vogel een ei, weet je nog ? Voor de geldende Natuurpunt-ledenprijs van 8 € bezorgen we je jouw vogelkastje.

WENSKAARTEN

Ter gelegenheid van het Opendeurweekend in Fort 7 in november 2001 werd door onze afdeling een set wenskaarten ontworpen. De foto's zijn genomen in ons natuurreservaat Fort 7 door mensen van onze Fortploeg. Een set bestaat uit 4 dubbelkaarten met omslag en is bruikbaar voor elke gelegenheid. Prijs: 2,5 €. Interesse? Even melden, a.u.b.

Voor beide aanbiedingen kan je contact opnemen met Luk en Ria Smets-Thys, tel. 03/289 73 66

't rAntGroentje !

Kinder"natuurpunt"hoek !

April 2002

Hoi natuurvriendje,

Hier zijn we weer met jouw eigenste KINDER-NATUUR-TIJDSCRIFT !

En ... weer iets nieuws. Je ziet het **stippelijntje** hiernaast. Het is de bedoeling dat jij je kinderpagina uitknipt en zelf in een mapje bijhoudt. Uiteraard nadat je alles goed gelezen hebt.

Nu is het alweer paasvakantie, twee weken lang. Heb je al paaseitjes gezocht ? Smullen maar ! Het is ook **LENTE**. Een drukke tijd voor alle dieren. Ofwel zijn hun jongen net geboren ofwel maken ze hun **nestjes**. Kijk maar naar de vogeltjes. Overal zie je ze rondvliegen met takjes, veertjes en ander nestmateriaal. Wat is het toch een mooi seizoen om op natuurontdekking te gaan.

Soms is het wel een beetje moeilijk dieren te kunnen zien. Ze zijn wel wat schuw. Als ze een mens zien of horen of ruiken, vluchten ze weg. Soms zie je ze wegritsen in de struiken, of misschien zie je nog net een stipje van de staart.

Soms zie je alleen hun **SPOREN**.

Weet jij wat sporen zijn ? Voetafdrukken, hoor ik je al zeggen. Juist! Maar niet helemaal. Als we naar **DIERSPOREN** zoeken, speuren we niet alleen naar voetafdrukken of "prenten", maar ook naar andere sporen. Kijk maar hieronder.

SPEUR JE MEE NAAR SPOREN ?

hond

vogel

uitwerpselen van zoogdieren

bosmuis met hazelnoot

Je kan ook vaststellen welk dier ergens geweest is door te letten op knaagsporen, uitwerpselen, omgewoelde aarde, nesten, haren, pluimen, braakballen, ...

Als je een mooie "prent" of voetafdruk vindt, kan je er zelf een afdruk van maken. Je hebt nodig: een borsteltje, een stevige kartonnen vorm, gips, water en een kommetje.

Zo ga je te werk:

1. Borstel alle takjes en steentjes rond het

spoor weg.

2. Leg om het spoor een kartonnen vorm. Druk hem

iets in de grond.

3. Doe wat gips in een kommetje.

met water. Flink roeren. Giet de brij in de vorm.

4. Wacht een kwartiertje. Als het gips hard is, neem je de vorm weg.

Wil je met Natuurpunt eens mee op Sporentocht? Dan moet je echt niet lang wachten. **Zondag 7 april** kan je met je ouders deelnemen aan een **daguitstap naar Overijse**, speciaal bedoeld om diersporen te gaan zoeken. Kijk maar in de agenda van rAntGroen, daar vind je alles wat je over die uitstap moet weten.

En kijk ook eens even in de agenda van **zondag 5 mei**! Dan is er op Fort 7 in lokaal De IJs-vogel de hele dag een **Diersporententoonstelling** te bewonderen. Komen he!

Ah ja, weet je nog dat er vorige keer een wedstrijd in je kinderhoek stond? Verschillende kinderen hebben de paddestoeltjes op een juist rijtje gezet en kwamen zo bij de goede oplossing: **WINTERSLAAP**.

Een mooie prijs gaat naar **Wannes en Sander Notenbaert** uit Edegem. Proficiat!

En dan is er **Santosh Kuppens** uit Hoboken, die onze oproep om mee te werken aan 't rAntGroentje heel flink heeft opgevolgd.

Santosh, voor jouw leuk gedichtje krijg je zeker een beloning:

O! O! Wat een pret
zoveel sneeuw ... en in bed
met 't verhaaltje van de petteflet
nog een tijdje zorro bekijken
en we voelen ons bij de "rijken"

Wil jij ook meewerken aan de kinder"natuurpunt"hoek? Stuur ons een door jou gemaakte natuurtekening of -gedichtje, een verslagje van een Natuurpuntactiviteit waar jij bij was of een leuke of minder leuke ervaring die je in de natuur hebt opgedaan.

Zo worden deze kinderbladzijden iets voor én door jullie. Alles opsturen naar Ria Smets-Thys, J. Kennedylaan 22 2630 Aartselaar en dit voor **15 mei**!!!! **DOEN HOOR!**

Verlagen

Sri Lanka: vertoeven in het Aards Paradijs d.d. 17/11/2001

Gids en leiding: Luk Smets en Ria Thys

Verslag: Moniek Van Den Bergh

Aantal deelnemers: +/- 70

Om een afgewerkte avond mee te maken, moest je vandaag zeker aanwezig zijn. Een vrij grote opkomst voor onze eerste winteravond, . . . een mooie start !

De foto's bij het binnenkomen van de mooie zaal in de Dieseghemhoeve getuigen van een fotograaf met speciale ogen, maar ook dat dit een land is met veel contrasten. Een echte variatie van verschillende groene kleuren vielen zelfs op in de dia's. Een wandeling doorheen een klein stukje Sri Lanka maakte duidelijk dat het een land vol kleuren is, met heel veel open ruimte, echte natuur, ... maar ook prachtige mensen.

Na de dia-reeks werden we verrast door een verzorgd hapjesbuffet met kenmerkende smaken van ginder, maar klaargemaakt door een vrouw van hier. Tussen haakjes

<ik heb me wel afgevraagd hoeveel dagen ze daar aan gewerkt heeft>. Lekker soep, gebakken kippenbilletjes met kruiden van ginder, gesuikerde rijst en wat nog allemaal. Er werd gretig van geproefd tussen bout en pint . . . . Een gezellige babbel gaf aan dat het voor sommige mensen wel wat later zou mogen worden dan voorzien. Maar niet geklaagd want het was een heel fijne avond en een mooi begin van onze winteravonden. Bedankt !

Mossentocht in het Vrieselhof d.d. 02/12/2001

Gids: François Van Uffelen

Leiding: Tuur Wuyts

Verslag: Frans Wouters

Aantal deelnemers: 17

Dat François, onze toegewijde gids, niets aan het toeval overlaat en zijn zaakjes erg goed voorbereidt, daar hadden wij reeds vroeger een zwaar vermoeden van. Een duidelijke bevestiging kregen de 17 deelnemers, verzameld die morgen op de parking van het Vrieselhof, waar hij ons ruim op tijd, volledig geïnstalleerd en van didactisch materiaal voorzien, ongedurig stond op te wachten.

In niet minder dan welgeteld 49 groenten- en plasticbakjes lagen even zoveel verschillende mossensoorten - met etiket en al - royaal uitgesteld. Aanschouwelijker kon het niet. Daar hoorde dan ook onvermijdelijk de nodige theorie bij: voortplanting, onderscheid blad- en levermossen, verschil tussen topkapsel- en slaapmossen, groeiplaats, enz... Na een klein uurtje vond François het toch wel nodig om even de benen los te gooien en met de blik bodemwaarts gericht rond te speuren.

Wat zagen we zoal: vooreerst Haakmos, in de volksmond ook wel "Gazonmos" genoemd, groeide massaal op het grasveld nabij de ingang; Haarmos, waarvan het onderscheid tussen Fraai en Gewoon Haarmos slechts microscopisch met zekerheid kan worden bepaald; Gedrongen en Gewoon Kantmos (bebladerde levermossen) die vooral op dood hout, maar evenzeer op boomvoeten voorkomen. Er werd ons op Grijs Kronkelsteeltje (alias Cactusmos) gewezen, onmiskenbaar aan zijn vaak afstaande en lichtweerkaatsende glasharen. Het is een soort - zo leerden wij - met een enorm koloniseringvermogen en daarom ook wel wegens verdringing van andere soorten gemeenzaam "mospest" genoemd.

François toonde ons verder nog ondermeer Breeksteeltje (toppen van afbrekende blaadjes lijken op Chinese lepel-tjes), Purpersteeltje, Dikkopmos (zeer variabel), Peermos (snijbonengeur), Gewoon Pluisjesmos en Geelsteeltje en het verschil tussen beiden. Op enkele betonnen buizen troffen we naast Muisjes- en Muurmos, het minder frequente Haarmuts aan. Uiteindelijk moet de oogst van deze voormiddag ergens rond de 20 à 25 soorten hebben gelegen en telkens wist François ons wel te vertellen waarop te letten om de voornaamste kenmerken niet alleen te herkennen, maar ook te onthouden.

Klokslag 12 uur of daaromtrent, bereikte een tevreden groep terug de parking, wat in de gegeven omstandigheden (zo'n excursie kan gezien het slakkentempo wel eens uitlopen) eveneens als een prestatie kon worden beschouwd.

Tuur vroeg tenslotte een welverdiend applaus voor de gids. Wat toen opsteeg leek bijna een ovatie en noopt mij ertoe te wenken dat dergelijke excursies tijdens de herfst een vaak te herhalen gewoonte mogen worden.

Bedankt François en Tuur.

Molsbroek in Lokeren en Bourgoyen-Ossemeersen in Gent d.d. 09/12/2001

Gids: voormiddag: Dominique Verbelen

Leiding: Luk Smets

Verslag: voormiddag: Rina Vredenbregt – namiddag: André De Mul

Aantal deelnemers: 15

Het was een stralende wintermorgen. Vanop het houten platform vóór het bezoekerscentrum, een beetje glad van de aangevroren ochtendnevel, hadden we een schitterend uitzicht over de watervlakten van het Molsbroek.

Terwijl conservator Dominique Verbelen ons een inleiding gaf over ontstaan en beheer van het reservaat, werden er al

schuchter een paar kijkers aangezet om onder het luisteren, de wijde plas af te speuren naar verre vogels.

Er werden al dadelijk Slobeenden, Smienten en hier en daar Wintertalingen waargenomen.

De Durme is een getijdenrivier; eb en vloed doen zich gevoelen tot Lokeren. Daar de instroom bij vloed sterker is dan de ebstream, ontstaat er bezinksel, en wordt de bedding van de Durme opgehoogd. Eerdere plannen tot het aanleggen van een potpolder of een spuikom hebben het euvel onvoldoende verholpen. Zo ontstond het Molsbroek. Het 80 ha grote domein werd in 1981 erkend als natuurreserveaat. Dit impliceert beheerswerken en voorzieningen tot instandhouding van de biotoop, zoals het maaien van rietvelden en graslanden, extensieve begrazing, het knotten van bomen enz. Bij het beheer van het reserveaat moeten voortdurend keuzes gemaakt worden. De Kokmeeuwenkolonie bijvoorbeeld: deze lawaaierige gasten ontlokken veel protest bij de omwonenden. Er bestaan wel middelen om de Kokmeeuwen te verjagen en op die manier de vrede te bewaren met de naaste burens van het reserveaat. Maar verjaag je de Kokmeeuwen, dan verdwijnen ook de Dodaars en de Wintertaling die bij de luidruchtige kolonie bescherming zoeken tegen predatoren.

Een ander dilemma leveren de Canadese Ganzen. Het zijn exoten, zij vermenigvuldigen zich snel, zij zijn agressief en zij verjagen de inheemse populaties. Ze afschieten zou op onbegrip stuiten bij de bevolking.

Wil men het probleem aangrijpen, zal men op een stiekeme manier te werk moeten gaan.

Al vertellende leidt Dominique ons over de verharde wandeldijk, en intussen zien wij het landschap voortdurend veranderen: plassen, rivierduinen, Elzenbroekbosjes, drassige weilanden, de Durme.

Een van de meest arbeidsintensieve opgaven van het beheer is het tegengaan van de verlanding. Door de aanwezigheid van talrijke watervogels, zoals de Kokmeeuwenkolonie, wordt het water geëutrofeerd door de uitwerpselen, waardoor de verruiging en verlanding in de hand wordt gewerkt. Dan verschijnen Waterzuring, Kattenstaart, Haagwinde en de Zwarte Els, verlanders bij uitstek.

De conservator geeft ons tot slot zijn visie mee over de uiterst belangrijke sociale en educatieve functie van natuurgebieden. Daarom is het aangewezen de zachte recreatie, zoals wandelen, fietsen en eventueel vissen, onder be-

paalde voorwaarden toe te laten. Op die manier krijgt men de bevolking, vooral dan de buurtbewoners, mee. Zonder een breed draagvlak hebben natuurreserveaten immers niet veel overlevingskansen, wanneer zij bedreigd worden door andere belangen en drukingsgroepen.

De Bourgoyen–Ossemeersen is een valleigebied dat gedurende de winter onder water komt te staan en wellicht mede daaraan zijn naam ontleent. Wegens de regen van de afgelopen dagen, namen we het zekere voor het onzekere en trokken we ter plekke vooraf onze laarzen aan.

Aan het eind van de straat, voorbij de ingang, over het bruggetje, langs het bezoekerscentrum “De Grutto”, kwamen we meteen in het natuurgebied. De wandelpaden bleken uiteindelijk goed begaanbaar.

Voor ons op het water tal van Smienten, ook Slobeenden, her en der Wintertaling, ook enkele Pijlstaarten en wat verder Brandganzen, opgeschrikt door enkele overvliegende luchtballons.

Een schitterend gezicht in het zonlicht.

Een eind verder werden de telescopen terug opgesteld om het schouwspel vanuit een ander perspectief te bekijken. In de verte naast een hoevetje in een boomstruik werd een Slechtvalk waargenomen, alhoewel . . . het kon even goed een Buizerd zijn. Inspiratie voor een pittige conversatie. De route leidde verder rond de plas naar de overkant van het water. De kijkhut hier bood ongegeneerd kijkgenot op Kievieten, Kemphanen, terug Brandganzen en ook Watersnip.

Wat verder een vlucht trompetterende Canadese ganzen. Een plaatselijke gids vertelde ons dat in het gebied ongeveer 120 Canadese Ganzen en ook een 520-tal Brandganzen, voornamelijk verwilderde exemplaren, waargenomen werden. Zij vormen stilaan een bedreiging voor het oorspronkelijke vogelbestand zodat menselijk ingrijpen aangewezen is.

Dat dit een stedelijk natuurgebied is werd ons duidelijk toen we een eind langs de autosnelweg onze weg vervolgden. Gelukkig niet voor lang, want wat verder gingen we terug het natuurgebied in. Hier enkele “Witte” ganzen en ook een eenzame Grauwe Gans. Persoonlijk vind ik dit het mooiste en best behouden stukje natuurgebied. Ondertussen begon het te schemeren en zagen we het licht in het bezoekerscentrum “De Grutto” al branden. Een goede gelegenheid om nog iets te drinken en ons te verwarmen. Blijkbaar waren velen voor ons van hetzelfde gedacht want de staminee zat vol. Dan maar terug naar buiten. Terug aan de ingang, maakte Moniek me nog attent op twee baltende Futen. Aan de auto’s gekomen namen we afscheid van elkaar en van een prachtige winterdag. Bedankt Luk.

Dia-avond over Alaska met het Denali- en Katmai Nationaal Park d.d. 15/12/2001

Reportage van: Els en Bob Jorens-Beldé

Leiding: Tuur Wuyts

Verslag: André De Mul

Aantal deelnemers: 40

Met de koude vriestemperaturen van de afgelopen dagen hadden we al een klein beetje een Alaskagevoel. Wie zich Alaska voorstelt als een onmetelijk lege ijsvlakte

moest maar eens komen kijken naar de diavoorstelling van Bob en Els. Geen zwart-witfotografie, maar kleurrijke natuurdia's.

Eerst het Denali Nationaal Park:

In tegenstelling tot wat je zou verwachten is de plantengroei hier erg gevarieerd. Ik vermeld hier de voornaamste: Artic poppin, Morning shooting star, Blue bells, Tall fine weed, Bear flower, Northern anemone, Toendraroo's, Artic willow.

Doordat het gebied erg uitgestrekt (1.500.000 km²) en dun bevolkt (1 inwoner/2 km²) is, hebben dier en mens (beperkt) vrije loop. Toch kan je maar beter even toeteren en voorrang geven als je pad dat van een Grizzly beer kruist. Ook met de wagen is het uitkijken want voor je het weet, heb je een Eland op sleeptouw genomen.

Verder kan je ook nog de Kariboe, de Artic ground squirrel, de Sneeuwhaas, de Sneeuwhoen, de Rode Vos en met wat geluk ook de Bever tegenkomen. Wie je zeker tegenkomt, zijn de Muskieten.

Na de pauze nam Bob ons mee naar Katmai Nationaal Park.

Hier heeft een uitbarsting van de Nova Rupta in 1912 het omliggende merengebied bedolven onder vulkanische as – vandaar ook de Vallei van de 10.000 geisers genoemd - en de ondergrond van het Katmaigebergte weggezogen zodat die geïmplodeerd is als een mislukt koekendeeg.

Dit gebied is het territorium van onder meer: Wilde Eend, Grote Geelpootruiter, Boomzwaluw, Sproose Grouse, Visarend, Amerikaanse Zeearend, Lynx, Wolf, de Eland en vooral de Alaska Bruine Beer.

De meren zijn rijk aan zalm. Die foerageert van Brooks Lake naar Magnic Lake en komt na 3 jaar terug naar Brooks Lake om te paaien en dan te sterven, tenminste als ze terug geraken want onderweg worden ze bij een waterval op de Brooks river opgewacht door de Alaska bruine beren die ze deskundig fileren en naar binnen werken.

Ik begrijp niet hoe ze van zo dichtbij kunnen filmen. Indrukwekkend. Wat moet de werkelijkheid dan zijn.

Een beresterke reportage.

Fort 7 - Vleermuistelling d.d. 29/12/01

Gids en leiding: Hugo Waeterschoot

Aantal deelnemers: voormiddag 10, namiddag 8

Verslag: Herman Snoeck

Om 9 uur stonden we lekker warm ingeduffeld, stevige zaklamp in aanslag, klaar aan ons IJsvogellokaal voor de jaarlijkse vleermuistelling: enkele oude getrouwen, een aantal fel geïnteresseerden (o.m. de medeconservator van Fort 3) en de van ongeduld trappelende jeugd Steven en Maarten Waeterschoot.

In de voormiddag kanden we de lokalen en gangen rond de droge gracht, van de linker en rechter halve caponnière, van het hoofdfront en van de hoofdcaponnière uit. Elke plaats werd vakkundig (?) door 10 zoekende zaklampstralen doorschenen en elke vondst werd fier aan Hugo gerapporteerd: massa's muggen, heel veel "roestjes" (nachtvlindersoort typisch voor forten), heel wat pissebedden, enkele grote wegslakken en af en toe ook een vleermuisje.

Hugo deed z'n uiterste best om ons vertrouwd te maken met het herkennen van de soorten m.a.w. wij moesten eerst denken, overleggen en onze mening zeggen en dan pas bracht hij het diertje op naam. En er was slechts één *spec. bij.* De meeste exemplaren werden door Maarten en Steven ontdekt, maar Hugo wist ons te verbazen door ook in een heel klein gaatje nog een Dwergvleermuis (*Pipistrellis pipistrellis*) te vinden. Enkel onder ons slaagden er toch al in om de Snorvleermuis (*Myotis mystacinus*) te herkennen.

Na de hoofdcaponnière gingen we voltallig (vóór elke deur weer gesloten werd, telden we of iedereen er wel was) in marstempo (vanwege de honger) naar de 'IJsvogel' voor de middagboterham.

's Namiddag werden de lokalen en de gangen van het reduit onderzocht en ook al de kleine bunkers, maar het resultaat was veeleer magertjes. In de bunkers die we er speciaal voor hebben ingericht was zelfs niet het kleinste vleermuisje te vinden. Maar Wim had de hele dag ijverig de vondsten genoteerd en dan bleek dat we in totaal toch 27 exemplaren gezien hadden. Dit is weer een record voor Fort 7 (zie 'De kijker' nr. 118). Wat we ook gevonden hebben zijn nog twee goed te gebruiken bezems.

Toch tevreden met het resultaat namen we nog een eindejaarsborrel in ons lokaal (dank u, Hugo), deden de afwas en gingen, tevreden na een fijne rustige dag op het Fort, naar huis.

Een gedetailleerde opgave van soorten en vindplaats: zie Fort 7 – nieuws.

Kreekrak, Bath en Tholen d.d. 06/01/2002

Gids: Luc Van Schoor

Leiding: Rudy Vansevenant

Aantal deelnemers: 27

Verslag: Gerda Leys

"Gorilla's in the mist looking for birds"

De eerste uitstap van een nieuw jaar met een nieuwe (althans officieel) natuurvereniging Natuurland Zuidrand Antwerpen.

Met een mooie opkomst van 27 personen vertrokken we met 8 wagens richting Markiezaat in Nederland. We gleden door de mist van de grote wegen naar de kleinere weggetjes tot we aan de parking aankwamen aan het Markiezaat.

Daar was de sfeer er goed in en we moesten nog starten, dat beloofde, met een lekkere citroenjenever en een koekje werden we getraakteerd op het nieuwe jaar. We hoorden al wel wulps gezangen, maar zagen geen steek, wel een Aalscholver.

Dan naar de dijk gereden en daar een 18-tal Sneeuwgorzen toch redelijk goed gezien met een volwassen mannetje dat meer wit vertoonde, leerden we van Luc.

Onderweg zagen we enkele Grauwe Ganzen. Iedereen zag wel iets, maar het was zo mistig dat het niet goed te controleren viel, maar meestal werd het achteraf wel bevestigd

door Luc.

Dan tuffen we verder naar de Oesterdam waar ik deze optelsom kan maken: Bergeend, Kuifeend, Wilde Eend, Middelste Zaagbek, Wintertaling, Scholekster, Wulpen, één Rosse Grutto, wijfje Brilduiker en Krakeend.

Aan het Bergse Diep hoorden we Tureluur, zagen sommigen een Watersnip en een Kemphaan, ook Smienten waren te horen en te zien.

Ons middagmaal in Tholen.

In het Hof van Holland verliep het dankzij de euro en te weinig slaap van de waardin ook niet van een leien dakje, er was wel soep waar we lang moesten op wachten en we moesten zelf uitrekenen wat we moesten betalen.

Aan een kanon van de jaren 1600 dat door Luc hevig bewonderd werd en waar we bijna allemaal ons leven voor riskeerden door op een gladde trap naar boven te gaan, werd er beslist dat we toch niet direct huiswaarts reden ondanks het slechte zicht en dus weinig vogels.

We hebben dan nog een mooie winterse wandeling gemaakt aan de Rattekaai.

Ikzelf heb ook nog Zwarte Zwanen gezien.

Deze dag was weer eens iets anders dan anders, maar is dat niet wat de natuur ons te bieden heeft ????

Verscheidenheid ????

Op ieders gezondheid !

Vogelobservatie in de Netevallei tussen Lier en Duffel

d.d. 13/01/2002

Gids en leiding: Tuur Wuyts

Aantal deelnemers: 26 volwassenen + 2 kinderen

Verslag: Lucy Snoeck

's Zondags vroeg opstaan uit m'n lekker warme bed als het buiten flink koud is, vind ik niet bepaald leuk. Maar op weg naar Anderstad (Lier) komt in de heldere vrieslucht de zon op als een gloeiende reuze sinaasappel en m'n humeur springt meteen op "zonnig". Op de parkeerplaats aan de melkfabriek duffelen we ons goed in want het is inderdaad winters koud: de planten op de dijken zijn mooi berijpt als op een plaatje en de waterplassen en het stuk Netekanaal tot aan de Duffelsluizen zijn dichtgevroren.

Met de telescopen en de kijkers in aanslag vertrekken we. De tocht begint al dadelijk prima: Tuur ziet een Torenavalk neerstrijken in een bommenrij. En wij maar zoeken want hij is moeilijk te vinden omdat hij juist dezelfde kleur heeft als de door de zon ros geverfde boom waar hij in zit. Door de telescoop zien we mooi zijn kraaloogjes. Twee Aalscholvers en een eenzame Kievit vliegen voorbij, een Pimpelmeesje wipt in de struiken.

Op de bevroren waterplas staan Stormmeeuwen (groenige snavel en poten), Zilvermeeuwen en Kokmeeuwen broederlijk naast elkaar met op de achtergrond een door Dries Van Noten gerestaureerd wit deftig gebouw.

Een voorbijvliegende Groene Specht wordt maar door weinigen gezien. Op het dood punt zitten een hele troep Meerkoeten en Waterhoentjes, en tussen wat andere ganzen één Canadese Gans. Een Buizerd vliegt over.

Tuur maakt er ons op attent dat sommige Aalscholvers die we zien vliegen, al witte dijvlekken hebben zoals in de broedtijd.

In de verte priemen de Sint-Gummarustoren en de Begijnhofkerk. Het ijs op het Netekanaal kraakt af en toe vervaarlijk en herinnert er ons aan dat het nog volop winter is. Maar aan de wilgen in het Strijkersbroek komen al veel katjes piepen en die beloven ons dat het ook dit jaar weer lente wordt. Tuur heeft hier vorige woensdag nog de Ransuil gezien en er wordt dus flink gespeurd, maar tevergeefs. Door de goede belichting (en de zon schijnt al wat warmer) kunnen we wel goed de schitterende kleuren van enkele Gaaien waarnemen en ook die van een mannetje Vink.

Achter de sluizen is het water vrij en er zwemt een mannetje Kuifeend met een vloot vrouwtjes achter zich aan.

Dan zien we een vlucht van een tiental Kramsvogels. Ook observeren we verschillende keren een vlucht Canadese Ganzen.

We keren terug langs de snelstromende Nete. In het water of op de oever staan of liggen enkele Blauwe Reigers, veel Aalscholvers, Wilde Eenden en fijne Wintertalingen. De smaragdgroene koppen van de mannetjes eenden en de felgroene spiegels van de Wintertalingen schitteren in de zon. Verschillende keren horen we ook die Wintertalingen. Af en toe duikt een Fuut op en onder. Eventjes weten we niet waar eerst gekeken, want mannetje Grote Zaagbek, Watersnip en Carolina-eend voegen zich bij de toch al lange lijst waargenomen vogels.

We zien ook verschillende malen Krakeenden. Ondertussen zijn we teruggekomen aan de dichtgevroren plas met de meeuwen (maar nu aan de andere zijde) en een Bergeend houdt hen nu gezelschap. Zij staat op een poot, misschien omdat het ijs zo koud is ?

Er is nog wat tijd over en we wandelen even voorbij de melkfabriek. In de weiden aan de overzijde van de Nete kijken we nog naar vijf Nijlganzen en enkele Kieviten en uiteindelijk vliegen nog, als apotheose, drie Wilde Zwanen over.

Een dikke merci aan Tuur, die er dank zij zijn oplettend oog weer een gevarieerde vogelwaarnemingstocht van gemaakt heeft. Dat hij mij met dit verslag opgezadeld heeft, vergeef ik hem dan ook graag.

Ledenavond in hoeve Dieseghem te Mortsel – Dia-avond en Nieuwjaarsreceptie d.d. 19/01/2002

Leiding: Hugo Waeterschoot en Tuur Wuyts
Aantal deelnemers: 54
Verslag: Rina Vredenbregt

De bedoeling van deze ledenavond was een onderlinge kennismaking tussen leden en geïnteresseerden van Natuurpunt Zuidrand Antwerpen en Land van Reyen. Het thema was: natuurterreinen in de onmiddellijke omgeving. Hugo Waeterschoot leidde de avond in met een verwelkoming van de aanwezigen. De griep epidemie had zwaar toegeslagen: twee van de aangekondigde sprekers moesten verstek laten gaan. Erik Molenaer, conservator van de Wolvenberg, toonde in een diareeks welke verrassende botanische vondsten mogelijk zijn vlak bij snelwegen, in straten in de stad, langs wegbermen, tegen muren en zelfs in kelders van halve ruïnes. Ter verduidelijking: de Wolvenberg situeert zich in Berchem, buiten de Ring, grosso modo tussen de Grote Steenweg en de Stanleystraat. Elien Van Boeckel, dochter van Lieve en kleindochter van Antoon De Ceuninck, (het zit in de familie !) lichtte vervolgens een diareeks over Fort 7 toe. Om de leemte van de door ziekte verhinderde voordrachtgevers op te vullen, vertoonde Tuur Wuyts een reeks zwart-wit dia's van verschillende Vlaamse landschappen, zoals zij er begin de jaren 1900 uitzagen, naar foto's van Massart. Bob Verelst, conservator van het vlakbij gelegen natuurreservaat Klein Zwitserland, nam daarna ook nog even het woord. Ria (van Luk) zorgde tot slot voor een leuke verrassing: een quiz voor twee verdienstelijke medewerkers, Antoon De Ceuninck en Tuur Wuyts. Zij werden op de rooster gelegd o. a. met vragen over artikels die zij ooit zelf hadden geschreven. Zij doorstonden de proef glansrijk. De avond werd besloten met een gezellig samenzijn bij een natje en een droogje.

Gezellig samenzijn Whop d.d. 26/01/2002

Leiding: Danny Jonckheere en Wim Mertens
Aantal deelnemers: 37
Verslag: Daniëlla Van Peel

Na het gekende academisch kwartiertje startte de avond met een bont gezelschap van 37 aanwezigen. Er mag terecht gezegd worden dat het steeds de vertrouwde gezichten zijn die je op een WHoP-activiteit kan ontmoeten. De avond werd ingeleid door een welkomstwoordje van Danny Jonckheere. Wim Mertens, gaf een overzicht van de activi-

teiten van het afgelopen jaar. Met als uitschieter natuurlijk de fusie, die we wonderwel overleefd hebben dankzij de voorbereiding van een persoon wiens afscheid soms toch wel te voelen is, namelijk Frans Thijs. Wat wel opmerkelijk was bij dit jaaroverzicht, dat er heel wat werk gepresteerd werd en dit dikwijls met weinig helpende handen. Na de bloemlezing van Wim nam Danny wederom het woord en lichtte de komende activiteiten toe. Voor de actieve leden is er weer volop werk aan de winkel zoals beheersdagen, paddenoverzet, enz.

Het toekomstig paradepaardje (en rund) geraakt maar niet uit de startblokken. Het begrazingsproject is blijkbaar (voorlopig) een kort leven beschoren. Telkens de berastering weer intact is, slaagt een onbekende erin om al het noeste werk van de Natuurpunten weer tot nul te herleiden. Danny deed een warme oproep om vrijwilligers te zoeken die mee een oogje in het zeil willen houden. Niet alleen vóór de dieren arriveren, maar ook erna. Een enorme reactie kwam er vanuit het aanwezige publiek, niet alleen kritiek doch ook nuttige voorstellen. Van één zaak zijn we wel overtuigd, het is verschrikkelijk wat er gebeurd is, doch we laten de moed niet zakken. Iemand suggereerde zelfs dat WHoP-pers zich moeten blijven manifesteren op activiteiten, en iedereen was het er eensluidend met eens.

De aanwezigen keken uit naar de beloofde dia's over vleermuizen, doch bleven op hun honger zitten. De mevrouw had wel de apparatuur bij, doch een belangrijk verbindingskabeltje tussen de draagbare computer en de diaprojector ontbrak in haar koffer. Zo zie je maar dat de technologie van tegenwoordig ook wel eens een steek kan laten vallen. Tijdens de pauze konden we ons te goed doen aan allerlei zelfgemaakte hapjes van Jeannine & co. De quiz die Danny reeds vorig jaar beloofd had, kwam nu eindelijk van pas als redder in nood om de avond nog wat animo te geven. De aanwezigen verdeelden zich in 6 groepen, en het ging er hard aan toe. Onze natuurkennis werd getest aan de hand van enkele niet altijd gemakkelijke vragen. Twee ploegen overwonnen, die nipt met 1 foutief antwoord alles juist hadden. 't Ja, kan u zeggen hoeveel steekels een volwassen Egel heeft? Wij nu wel hoor! De naam van deze jaarlijkse bijeenkomst is niet slecht gekozen, want het eindigde in een gezellig samenzijn.

Schouwen - Duiveland d.d. 27/01/2002

Gids: Luc Van Schoor
Leiding: Rudy Van Look
Aantal deelnemers: 35
Verslag: Thierry Depauw

Ja, je ziet toch maar hé ! De weersvoorspellingen waren ronduit angstaanjagend hm, hm !!! Dat zal niet worden. Vannacht vlogen de pannen van het dak. Alles staat blank, rivieren hebben een gevaarlijk peil bereikt. En wij, waar is de wind gebleven ?? Weg wind. Zacht, pfttt. 14/15°, de zon kwam zelfs af en toe piepen. Onze eerste druppel om 16 uur. Iedereen stapte dan ook bij de Inlage – Prunjepolder uit met een brede glimlach, gretig rondkijkend. Hier was dan ook aardig wat te zien. Prunjepolder, 700 ha ziltepolder. Plan Tureluur, machtig project. Terugbrengen naar oorspronkelijke staat, natte toestanden, weiden. Honderd

procent gelukt, de overkant van de baan had meer weg van een binnenzee hé, hé !! Een paartje schitterende Kleine Zaagbekken (Nonnetje man weet je wel). Ook Kluten op de Inlage. Brandganzen (1400), Grauwe ganzen, Wulpen, Smienten.

Pijlstaart (*Anas acuta*)

De mooie Pijlstaarten, Berg-, Slob-, Krakeend. Tureluurs, Zwarte Ruiter, Kemphanen. Bonte Piet, Rotganzen, Kleine Zilverreiger, zelfs een Lepelaar. Regelmatig Buiszard, Torenvalk ook onderweg. Een Sperwer duikt van de bus weg. Ha ! vrouwtje Blauwe Kiek. Wolken van wel duizend en meer

Goudplevieren krimpen en groeien net boven de polder. Waar gaan ze zitten met al die natte toestanden ?? De polders staan over grote stukken blank, daardoor zitten de ganzen in kleine groepen hier en daar verspreid. Opvallend veel Wulpen, enorm veel.

Daar komt ie weer, voor de bus weg, even zittend, poseerend, de Kleine Zilverreiger. Ha ! ah! Daar hebben ze dan een drassig stuk gevonden, honderden Goudplevieren. Een groepje van $\pm$ 140 Rietganzen.

Op naar Brouwersdam, van wegblazen geen spraak. Geen wind, geen zee, open jas. Eiders alom, Middelste zaagbekken, Brilduikers, Zwarte en zelfs een vijftal Grote Zeeëenden. Jongens, jongens, tellen maar: 40, nee 60, alle vooruit dan maar: Roodkeelduikers. Een Kuifduikertje, geen makkelijke klant. De Steenlopers tussen de voeten,

een tiental Bontbekpleviertjes. IJseend nee, zoeken maar. Helaas, we moeten gaan lunchen.

De Chinese muur of beter gezegd, de lange muur, een Chinees. Geen al te beste soep en niet zo goedkoop.

5,80 euro voor soep en een Affligem.

Bommennede slikken. Van op de dijk. Ah ! wat vloog daar over ? Kijk ! mooi zittend, een duik naar een visje, terug zittend, IJsvogel. Meermaals Kramsvogel, Bruine en Blauwe kiek, allen vrouwtjes. Een vermoedelijke Velduil. Twee, drie man maar zagen ook de Slechtvalk. Putters, Veldleeuwerikken. Ook ganzen natuurlijk: Kol- Grauwe, Rot-. Aalscholwers, een Rietgors, eenden. Verdorie, wat een mooi stuk. Hé, er valt wat zever, de bewolking neemt toe. Hier en daar nog een Wilde Zwaan. Geen groepjes meer. Twee maal 1 ad. + 1 juv., 1 x 2 ad.

Over Dreischor naar Viane dwars over het eiland. 't Is vier uur en het begint te regenen. Geen nood, onze dag kan niet meer stuk, is reeds goed gevuld. Wishful thinking ? Mooie groepen witte dinges, ja, Boerenganzen, nee toch, 3 Kleine zwanen (bewichü).

Viane. Hier hebben we prijs, regen. Even langs de schorre lopen. 't Is net een uur geleden H.W. geweest.

Massa's steltlopers zitten nog aan de kant: Kanoeten, Bontjes, Rosse Grutto's, Zilverplevieren, Scholeksters. Schitterend, maar de zichtbaarheid. Boeh !!! je moet ze goed kennen wil je er een naam op kunnen kleven, maar de sfeer is er. 't Wordt donker, nat. Maar jongens, 't is al kwart voor vijf. OK, opdoeken en back to mama.

Dank u, dank u, Luc en Rudy, wat een mazzel, jullie hebben vanmorgen toch een grote kaars opgestoken voor Boreas, god van de wind en Pluvius, god van de regen, niet ???

Paddestoelenweekend !!!

Voor leden die reeds een flinke basiskennis bezitten van paddestoelen is dit een gelegenheid om met gelijkgestemden een weekendje intensief naar paddestoelen te speuren. Wandelaftstanden zijn dus volledig bijkomstig.

Van **vrijdag 27 tot en met zondag 29 september 2002**, zal Hans Vermeulen ons begeleiden om de Ardense paddestoelen te ontdekken in de streek van Vielsalm. Het wordt dus zeker een boeiend en leerrijk weekend. Meer details zullen aan de deelnemers worden toegestuurd.

Wij hebben een heel gezellig hotel gevonden, 'Résidence du Vieux Moulin' in Salmchâteau. We logeren er in tweepersoonskamers met elk een badkamer. 's Morgens krijgen we een lekker ontbijt, 's middags een pick-nick en 's avonds een uitgebreide maaltijd.

De kosten bedragen 124 euro, excl. (kostendelend) vervoer en drank bij de maaltijden.

Maximum 20 deelnemers.

Inschrijving kan enkel door storting van 124 euro of van een voorschot van 62 euro op PR 000-0178083-88 van Natuurpunt Zuidrand Antwerpen, J.F. Kennedylaan 22 te 2630 Aartselaar met als mededeling "paddestoelenweekend" + uw naam en telefoonnummer.

Als je nog meer informatie wenst, kan je terecht bij Catherine Vandercruyssen, tel. 03/288 81 07,

e-mail cvdx@pandora.be.

Kale inktzwam (*Coprinus atramentarius*)

Dieren in onze omgeving

Door de veranderingen in onze afdelingsgrenzen, als gevolg van de geboorte van ons aller Natuurpunt, werden een aantal van de ingezonden vogel- en andere dierenobservaties weerhouden. In deze rubriek zullen in de toekomst enkel observaties van binnen onze afdelingsgrenzen (Aartselaar, Wilrijk, Hoboken, Antwerpen 2020, Edegem en Hove) gepubliceerd worden. Voor sommigen onder ons allicht een teleurstelling, maar we zijn er vast van overtuigd dat je observaties bij de desbetreffende afdeling maar al te graag zullen ontvangen worden.

Hierbij een warme oproep aan onze leden om hun waarnemingen (+ datum en plaatsomschrijving) in de gemeenten van onze afdeling door te sturen naar Luk Smets !

6/11/01: **Appelvink, Koolmees, Wilde Eend** parend, **Waterhoen, Pimpelmees, Roodborst** zang, **Winterkoning**, t.h.v. UIA (K.M. en V.E.E.).

13/11/01: **Buizerd, ++ Staartmees**, t.h.v. RUCA (K.M.). **Sperwer, Koperwiek**, t.h.v. het UIA (K.M.). **Havik** trek (belaagd door kauwen), Jan de Voslei t.h.v. Permeke (K.M.).

14/11/01: 1 **Bladkoning !!!** (K.M. en W.O., 11.30u)

15/11/01: + **Goudhaan, + Boomklever**, t.h.v. RUCA (K.M.).

20/11/01: **Sijs**, t.h.v. UIA(K.M.)

23/11/01: vrouw **Sperwer, ++(+)** **Houtduif** trek, **Goudhaan**, t.h.v. RUCA (K.M.).

3/12/01: +++ **Kauw** op slaappleaats, ++(+) **Houtduif** op slaappleaats, t.h.v. Nachtegalenpark (K.M.).

6/12/01: 2 **Nijlgans, Waterhoen** +, ++ trek **Koperwiek**, t.h.v. UIA (K.M.).

10/12/01: slaappleaats van >400 **Kauw**, >200 **Zwarte Kraai**, >40 **Ekster** en ook nog ++(+) **Kauw** → NW (Blok.?). (verschillende gedeeltelijk albinistische ex. van Kauw en Zwarte Kraai), t.h.v. Nachtegalenpark (K.M., 17.00u).

11/12/01: 1 **Halsbandparkiet**, t.h.v. UIA (K.M.).

13/12/01: **Goudhaan, Boomklever, Boomkruiper**, t.h.v. RUCA (K. M., 13.30u).

14/12/01: **Goudhaan, ++ Staartmees**, t.h.v. RUCA (K.M.). 1 dood man **Merel**, t.h.v. het UIA (K.M.).

17/12/01: >400 **Kauw** op slaappleaats, ++(+) **Zwarte Kraai** op slaappleaats, t.h.v. Nachtegalenpark (K.M.).

19/12/01: +++ **Kokmeeuw** en ++(+) **Stormmeeuw** pleisterend/foeragerend, t.h.v. de Jan de Voslei (K.M.).

7/01/02: **Zwarte Specht** roep, >1100 **Kauw** op slaappleaats + >200 ex. → ONO (Rivierenhof?), +600 **Zwarte Kraai** op slaappleaats, >70 **Ekster** op slaappleaats, t.h.v. Nachtegalenpark (K.M., 17.30u)

9/01/02: **Buizerd, ++ Kauw** → Z (slaaptrek = naar ???), t.h.v. RUCA (K.M., 15.30u). +60 **Ekster**, +800 **Kauw**, >700 **Zwarte Kraai, Roodborst, Zanglijster, Merel**, t.h.v. Nachtegalenpark (K.M., 17.30u)

14/01/02: >30 **Ekster**, 850 à 900 **Kauw**, >750 **Zwarte Kraai**, t.h.v. Nachtegalenpark (K.M., 19u)

18/01/02: 200 **Zwarte Kraai**, 700 **Kauw**, 20 **Ekster**, 2 ontsnapte **konijnen** (1 dwerg en een "hangoor"), t.h.v. Nachtegalenpark (K.M., 16.45u - nog niet donker - aantallen op slaappleaats waarschijnlijk nog niet compleet)

22/01/02: koppel **Sperwer**, 340 **Kauw**,

80 **Zwarte Kraai**, 90 **Houtduif**, **Blauwe Reiger**, 50 **Kokmeeuw**, 40 **Waterhoen**, 15 **Ekster**, t.h.v. Nachtegalenpark (K.M., 12.05u). 340 **Kokmeeuw**, 20 **Meerkoet**, **Zilvermeeuw**, **Stormmeeuw**, 2 **Canadese Ganzen** (nieuw voor deze plek!), t.h.v. Jeugdherberg van Antwerpen (K.M.)

23/01/02: 170 **Kauw**, 70 **Zwarte Kraai**, 20 **Ekster**, 60 **Spreeuw**, 65 **Kokmeeuw**, 30 **Waterhoen**, **Staartmees**, **Koolmees**, **Pimpelmees**, 130 **Houtduif**, **Stormmeeuw**, t.h.v. Nachtegalenpark (K.M., 14.30u)

29/01/02: **Zanglijster**, t.h.v. de Ir. Haesaertslaen en de Jachtlaan op het Elzenveld te Edegem (I.S., 8.45u)

31/01/02: >6 **Keep**, +30 **Sijs**, >30 **Houtduif**, man **Sperwer** jacht, **Blauwe Reiger**, **Roodborst** zang + alarm, ++ **Waterhoen**, ++ **Staartmees**, t.h.v. UIA (K.M.). >8 **Putter** + zang, man **Sperwer** pleister, t.h.v. RUCA (K.M., 16.10u). 160 **Kokmeeuw**, + **Stormmeeuw**, **Zilvermeeuw**, 240 **Kauw** (+ nest!), >60 **Houtduif**, trek **Kievit**, **Stormmeeuw**, **Zilvermeeuw**, 50 **Zwarte Kraai** + 2 dode ex, **Boomklever**, ++ **Staartmees**, t.h.v. Nachtegalenpark (K.M., 16.20u). 1 **Buizerd** → ZO, 140 **Kokmeeuw** (+zomerkleed), 2 **Canadese Ganzen** (pleisteraars? ...slecht teken?!), ++ balts **Wilde Eend**, verschillende gevechten **Meerkoet** en **Waterhoen**, t.h.v. Jeugdherberg van Antwerpen (K.M., 17.05u)

Waarnemers: Koen Maes (K.M.), Wout Opdekamp (W.O), Verguts Ellen (V.E.E.) en Ivo Schiltz (I.S.)

+ = tussen de 1 en 10 ex., ++ = tussen de 10 en 10 ex., +++ = tussen de 100 en 1000 ex., ++(+)= ongeveer 10 ex., ++(+)= ongeveer 100 ex.

Activiteitenkalender

Meer gedetailleerde informatie (vertrekplaats en -uur, kledij, ...) over de activiteiten vind je in dit tijdschrift. **Activiteiten, waar je je op voorhand voor moet inschrijven, zijn in vet gemarkeerd.**

Natuurbeheer:

Zaterdag 22 juni Beheerswerken Fort 7: Houd de paadjes open
Zaterdag 13 juli Natuurbeheer Hobokense Polder

Uitstappen:

Zondag 7 april Spoorzoeken in de streek van Overijse
Zondag 14 april Voorjaarswandeling in de Molenbeekvallei te Vremde
Zondag 21 april **Landschapswandeling in de Voerstreek en de Hohnvallei**
Zondag 28 april Natuurhistorische wandeling in domein 's Heerenbosch en Park de Renesse
Zondag 5 mei Slakken en zoetwaterongewervelden in de polders van Bazel
Zondag 12 mei Het Blak te Beerse/Turnhouts Vennengebied: Natuurwandeling
Maandag 20 mei Landschapswandeling in Tielrode
Zondag 26 mei Vogelzang in de Voorkempen
Zondag 2 juni Vogel- en plantentocht naar de Dijlevallei
Weekend 8-9 juni **Nimes een droomweekend in de Viroinvallei ... rond orchideeën, vlinders en andere insecten**
Zondag 16 juni Grassenwandeling
Zaterdag 29 juni Natuureservaat van de Zwarte Beek: landschapswandeling en Nachtzwaluwobservatie
Zaterdag 6 juli **Bezoek aan tentoonstelling De Wolf en Bos en Boo/De Liereman**
Zaterdag 13 juli **Fietstocht in de Kempen en Noord-Brabant**
Zondag 21 juli Zomerwandeling in de Stropersbossen van De Klinge en de Zuidlede te Moerbeke

Geleide wandelingen in onze reservaten:

Zondag 21 april Wandeling Hobokense Polder
Zaterdag 27 april Ochtendwandeling Fort 7: luisteren naar vogelzang
Zondag 5 mei Open natuurdagen: - Vroegochtendwandeling in de Hobokense Polder
- Geleide wandelingen in Fort 7 met doorlopend sporententoonstelling
Donderdag 16 mei Avondwandeling Hobokense Polder: op zoek naar de Nachtegaal
Zondag 19 mei Kalenderwandeling Hobokense Polder
Vrijdag 7 juni Avondwandeling Hobokense Polder
Zondag 16 juni **Kalenderwandeling Hobokense Polder: Folklore van planten en dieren**

Cursussen:

Donderdag 18 april **Start cursus Plantendeterminatie**
Zaterdag 20 april **Cursus Wateronderzoek**
Zondag 5 mei **Cursus Landschapsecologie: natuur in de stad**
Vrijdag 17 mei **Start cursus Grassen**

Varia:

Donderdag 25 april Opstart beleidswerkgroep

Vergaderingen WHO P (om 19.30u in zaal 'Moretus', Berkenrodelei 32-36, Hoboken):

Woensdag 17 april Kern Hobokense Polder
Woensdag 15 mei Kern Hobokense Polder
Woensdag 19 juni Kern Hobokense Polder
Woensdag 21 juli Kern Hobokense Polder

In dit nummer:

2	Nuttige adressen en informatie	20	Hobokense Polder-nieuws
3	Editoriaal	23	Educatief: Natuur in de stad
4	Agenda		De Muskusrat
12	Bestuursberichten	27	Kinderkatern 't rAntGroentje
14	Cursussen	29	Verslagen
16	Fort 7- nieuws	35	Dieren in onze omgeving

**Teksten voor het volgend nummer van rAntGroen ontvangen we graag
voor 15 mei 2002**